

**CRNA GORA
VLADA CRNE GORE
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO**

NAŠA ŠKOLA

**Planiranje i realizacija nastave po novim
obrazovnim programima**

Podgorica
2007.

NAŠA ŠKOLA Planiranje i realizacija nastave po novim obrazovnim programima

Izdavač: Zavod za školstvo

Urednik: dr Dragan Bogojević

Pripremili: Miodrag Vučeljić i Nevena Čabrilo

Redakcija: mr Blaženka Petričević, mr Dušanka Popović, mr Jasmina Đorđević i mr Zoran Lalović

Dizajn i tehnička priprema: Nevena Čabrilo

Lektura: Danijela Đilas

Štampa: "3M Makarije" Podgorica

Tiraž: 500 primjeraka

Podgorica 2007.

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе,

373. 3. 016
376.1 – 056. 26/ .36 – 053. 5

Naša škola : Planiranje i realizovanje nastave
po novim obrazovnim programima / [pripremili
Miodrag Vučeljić i Nevena Čabrilo; urednik Dragan
Bogojević]. – Podgorica: Zavod za školstvo, 2007.
(Podgorica : 3M Makarije). – 71 str. : ilustr.; 24 cm

Na vrhu nasl. str.: Vlada Crne Gore. – Tiraž 500.

ISBN 978 – 86 – 85553 – 40 – 0

а) Наставни планови и програми – Основне школе
б) Дјеца са посебним потребама - Образовање

COBISS. CG –ID 12301328

SADRŽAJ

1. PLANIRANJE I PRIPREMANJE ZA NASTAVU.....	7
1. 1. Primjeri godišnjeg planiranja gradiva.....	9
1. 2. Primjeri priprema za nastavu.....	28
1. 3. Godišnje planiranje i pripremanje nastavnika/ca.....	40
1. 4. Realizacija nastave po novim obrazovnim programima (do 20% sadržaja)	41
1. 5. Organizovanje fakultativne nastave po novim programima.....	41
1. 6. Obavezni izborni sadržaji.....	42
2. KONSTRUKTIVISTIČKA TEORIJA UČENJA I OBRAZOVNI PROCES'	45
3. AMBIJENT U UČIONICI U I CIKLUSU DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE.....	58
4. INKLUZIVNO OBRAZOVANJE	63

Drage/i kolegice i kolege,

U Zavodu za školstvo smo se odlučili, na osnovu pozitivnih reakcija iz škola, da ponovimo u nešto izmijenjenom obliku, prvo izdanje Naše škole.

Kao što je poznato, u crnogorskim školama se već tri godine primjenjuju novi obrazovni programi. Prelazak na novi sistem rada podrazumijeva određeni vremenski period prilagođavanja. Odgovornost i uloga nastavnika/ca u tom procesu je od presudne važnosti. Moguće dileme u realizaciji pojedinih zamisli predviđenih konceptom reforme obrazovanja, neodvojivi su pratilac pedagoške prakse.

U Zavodu za školstvo smo, na osnovu dosadašnjeg iskustva u praćenju reforme i sugestija i komentara od strane nastavnika/ica, stručnih saradnika/ca i direktora/ica, napravili izbor određenih tema za koje se pokazalo da nastavnicima/ama predstavljaju poteškoće u realizaciji novih obrazovnih programa.

*Želimo da istaknemo izuzetan doprinos nastavnika/ca i direktora/ica **A škola** kojima smo se obratili za pomoć u realizaciji ove publikacije. Smatrali smo da iskustvo nastavnika/ca i direktora/ica ovih škola zaslužuje posebnu pažnju i vrednovanje.*

U ovoj publikaciji su objedinjeni tekstovi i preporuke koje mogu da pomognu nastavnicima/ama u realizaciji novih obrazovnih programa i budu od koristi u budućem radu.

S poštovanjem,

DIREKTOR

dr Dragan Bogojević

1. PLANIRANJE I PRIPREMANJE ZA NASTAVU

Obično se kaže da dobro isplaniran posao znači da je pola posla već obavljeno. Ova stara mudrost svakako vrijedi i u nastavnom procesu, naročito za nastavnike/ce koji/e su na početku svoje karijere, ali i za one sa dužim radnim stažom. Statutima škola predviđeno je da značajan dio četrdesetočasovne radne sedmice nastavnika/ca obuhvati pripremanje nastave (naravno, najveći dio radnog vremena se odnosi na neposrednu realizaciju nastave, na takozvanu normu časova).

Osnovni dokument kojim nastavnik/ca počinje da planira svoj rad za narednu školsku godinu je njegova/njena interpretacija predmetnog programa koji realizuje za tu školsku godinu. Kod nas se obično taj dokument nazivao *Godišnji plan rada* ili *Godišnji raspored gradiva*. Godišnji plan rada je nastavnikov/cin kurikulum i on predstavlja operacionalizaciju predmetnog programa, tj. program se kao takav može realizovati. Zato je nastavnikova/cina obaveza da dobro upozna predmetni program kako bi solidno izradio/la Godišnji plan. Nastavnik/ca, naravno, usput prati i udžbenik.

Da bi se napravio valjan Godišnji plan, nastavnik/ca mora razumjeti kakve je vrste predmetni program i šta svaka od odrednica u njemu znači. Od kvaliteta planiranja Godišnjeg rasporeda gradiva u velikoj mjeri će zavistiti i ostvarivanje ciljeva koji su programom predviđeni.

Naši nastavnici/e su do sada radili/e po takozvanom nastavno-lekcijskom programu. Njegova osnovna karakteristika je da su u njemu bili nabrojani sadržaji i lekcije **koje nastavnik/ca treba da obradi**. To znači da se ovakav program obraćao nastavniku/ci „govoreći“ mu/joj šta treba da predaje kako bi bio realizovan. Novi predmetni programi su pisani **nastavno–ciljno**. Razlika u odnosu na nastavno-lekcijski pristup je u tome što su za nastavnika/cu obavezujući **ciljevi a ne lekcije**. Međutim, ciljevi govore šta učenik/ca treba da zna. To pred nastavnika/cu postavlja novi zadatak: **program će realizovati ako ostvari ciljeve, a kako su ciljevi upućeni na učenike/ce, program će realizovati ako učenici/e budu naučili/e ono što je predviđeno operativnim ciljevima i standardima znanja**. Još jedna prednost nastavno-ciljnog programa je u tome što nastavnik/ca tačno zna šta učenik/ca treba da nauči, dok je u nastavno-lekcijskom programu nastavnik/ca sam/a određivao/la dubinu i obim gradiva koji učenici/e treba da znaju.

Iz prethodno rečenog jasno proizilazi da se nastavnikovo/cino planiranje odnosi na planiranje realizacije ciljeva, bilo da se radi o Godišnjem planu rada ili o pripremi za neposrednu realizaciju nastave.

Kada je u pitanju osnovna škola, nastavnicima/ama bismo skrenuli pažnju da je od 36 sedmica koliko traje nastavna godina (za učenike/ce od 1. do 8. razreda), odnosno 33 (za učenike 9. razreda), predmetnim programima predviđeno gradivo za 30, odnosno 27 sedmica. **Četiri sedmice** su ostavljene nastavnicima/ama, da u saradnji sa lokalnom samoupravom, osmisle ciljeve koji su vezani za osobenosti sredine ili pak te časove rasporede na gradivo koje je dato predmetnim programom. Preostale dvije sedmice nastavnici/e treba da sa upravom škole planiraju dane sporta, kulture, školu u prirodi, izlete (u svrhu realizacije programa na terenu) i slično.

Drugi važan nastavnikov/cin dokument kojim on/a planira realizaciju nastave je njegova/njena **priprema za nastavu**. U njoj se nastavnik/ca fokusira na jedan uži krug pitanja i detaljnije ih razrađuje. Osnovna karakteristika pripreme za nastavu je „uvođenje“ učenika/ce u centar pažnje. Naime, nastavnik/ca sada mora da obrati pažnju na to kako će

učenici/e najlakše i najbolje usvojiti gradivo. Kada je u pitanju nastavno-ciljni kurikulum, jasno je da se pod gradivom podrazumijevaju operativni ciljevi predviđeni predmetnim programom. Dakle, u novom pristupu programima, nastavnici/e u pripremi za nastavu planiraju kako da realizuju operativne ciljeve. To dalje podrazumijeva da nastavnik/ca mora da planira **šta učenik/ca treba da uradi** kako bi ovladao/la predviđenim gradivom.

Jasno je da se na jednom času može realizovati nekoliko ciljeva, kao i to da se neki cilj može realizovati tek kroz više časova. Zato je prirodno da se priprema ne piše isključivo za jedan čas, već za vrijeme za koje će se realizovati predviđeni cilj ili ciljevi. Takođe, treba imati u vidu da su neki ciljevi „krupni“ i da je potrebna njihova dalja metodička operacionalizacija.

Radi ilustracije, na sljedećim stranicama dajemo nekoliko godišnjih planova rada¹ i nekoliko priprema za nastavu naših i slovenačkih nastavnika/ca. Prva tri godišnja plana rada odnose se na predmetnu nastavu, a četvrti na razrednu nastavu. Naši nastavnici/e imaju priliku da vide da **ne postoji jedinstven obrazac**² po kojem se ovi dokumenti rade, već da se nastavnicima/ama ostavlja sloboda da sami/e kreiraju dokumenta onako kako njima najviše odgovara da se pripreme za nastavu. U tom kontekstu naši nastavnici/e treba da shvate preporuke koje je donio Zavod za školstvo.

---

¹ Kako je cilj da se nastavnici/e upoznaju sa različitim modelima planiranja, predstavljeni su samo dijelovi godišnjih planova rada.

² Prikazani primjeri godišnjih planova rada i priprema za nastavu ne predstavljaju model kojeg nastavnici/e treba striktno da se pridržavaju. **U vezi sa planiranjem nastavnika/ca treba da ispoštuje preporuke koje su date u poglavlju 1.3. Godišnje planiranje i pripremanje nastavnika/ca.**

1. 1. PRIMJERI GODIŠNJEG PLANIRANJA GRADIVA

GEOGRAFIJA ZA VII RAZRED DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

GODIŠNJI RASPORED CILJEVA

Školska 2006/2007. godina

OŠ „BRAĆA RIBAR“ - Nikšić

Nastavnik: ŽELJKO JAREDIĆ

Plan je usvojen na sjednici stručnog aktiva

održanoj _____ 2006. godine

Rukovodilac aktiva,

_____

Nastava se izvodi sa: 1,5 časom sedmično

Godišnji fond časova je: 54

Program je planiran za: 45 časova + 9 časova za dio programa koji planiraju škola i lokalna zajednica

Redni broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Stanovništvo i naselja na Zemlji	2
2.	Geografska sredina i ljudske djelatnosti	2
3.	Evropa - prirodne i društvene karakteristike	6
4.	Južna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	10
5.	Zapadna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	7
6.	Srednja Evropa - prirodne i društvene karakteristike	7
7.	Sjeverna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	5
8.	Istočna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	6
UKUPNO		45

Dio programa koji je namijenjen planiranju od strane škole i lokalne zajednice

Redni broj	Nastavna cjelina	Mjesec realizacije
1.	Stanovništvo i naselja našeg kraja	Septembar
2.	Privreda našeg kraja	Oktobar
3.	Čuda prirode balkanskih zemalja	Decembar
4.	„Vizitkarte“ Zapadne Evrope	Februar
5.	Srednja Evropa - motor Evrope	Mart
6.	Zemlje ponoćnog sunca	April
7.	Moskva i Petersburg	Jun
8.	Crna Gora – dio Evrope	Jun
9.	Jednodnevni izlet	Jun

Teme koje su planirane u saradnji sa školom i lokalnom zajednicom uvrštene su u godišnji raspored kao što je dato u priloženoj tabeli. Takođe, u godišnji raspored ciljeva uvršteni su opšti i operativni ciljevi planiranih tema.

Mjesec realizacije	Nast. tema	R. br. časa	Nastavna cjelina	Operativni ciljevi
SEPTEMBAR	Stanovništvo i naselja na Zemlji	1.	Osnovne odlike stanovništva	Učenik/ca saznaje o elementima i različitim strukturama stanovništva na Zemlji, uočava na karti naseljeni i nenaseljeni dio Zemlje.
		2.	Struktura stanovništva	Učenik/ca prepoznaje karakteristične rase, narode, religije, upoznaje savremene probleme svjetskog stanovništva.
		3.	Naselja	Učenik/ca razlikuje naselja na Zemlji, zna podjelu naselja prema funkcijama.
		4.	Stanovništvo i naselja našeg kraja	Učenik/ca upoznaje osnovne karakteristike stanovništva i naselja svog zavičaja.
	Geografska sredina i ljudske djelatnosti	5.	Prirodna i geografska sredina, prirodni resursi	Učenik/ca razlikuje prirodnu i geografsku sredinu, razumije pojam geografske regije, zna prirodne resurse, navodi obnovljive i neobnovljive resurse.
		6.	Privreda, geografske regije	Učenik/ca razlikuje privredne djelatnosti, razumije da je razvoj privrede uslovljen prirodnim i društvenim faktorima.
OKTOBAR	Evropa - prirodne i društvene karakteristike	7.	Privreda našeg kraja	Učenik/ca upoznaje prirodne resurse zavičaja, zna koje su privredne djelatnosti razvijene u našem kraju.
		8.	Ime, granice i geografski položaj	Učenik/ca zna granice Evrope, saznaje o površini kontinenta, razumije zašto je geografski položaj Evrope povoljan.
	9.	Razuđenost obala i reljef	Učenik/ca uz pomoć karte uči razuđenost obala, upoznaje osnovne oblike reljefa – nizije, planine, zna njihov način postanka.	
	10.	Klima i vode (rijeke)	Učenik/ca razlikuje klimatske oblasti, upoznaje bogatstvo voda, zna najveće rijeke i njihove odlike, zna morske slivove.	
	11.	Vode (jezera), prirodne zone	Učenik/ca upoznaje bogatstvo voda (jezera), biljnih i životinjskih zajednica.	
	12.	Stanovništvo Evrope	Učenik/ca saznaje o elementima i različitim strukturama stanovništva, razlikuje narode Evrope, prepoznaje govorna područja.	
	13.	Evropska unija	Učenik/ca razumije ciljeve Evropske unije, pokazuje na karti podjelu Evrope na geografske regije.	

Metka Potočnik, OŠ „Gabrovka“

GODIŠNJI PLAN RADA ZA GEOGRAFIJU

Za 6. razred devetogodišnje osnovne škole na osnovu predmetnog programa za devetogodišnju osnovnu školu

UDŽBENIČKI KOMPLET: J. Senegačnik – MOJA PRVA GEOGRAFIJA, Modrijan 2004.

6. razred - ZEMLJA KAO CJELINA

OPŠTI CILJEVI U ŠESTOM RAZREDU

Učenik/ca će u 6. razredu:

- naučiti kontinente, mora, njihov geografski položaj i odnos površina kopna i mora;
- znati najosnovnije zakonitosti položaja i kretanja Zemlje u vasioni;
- znati posljedice rotacije i revolucije, kao i njihov uticaj na život ljudi (smjena dana i noći, godišnja doba itd.);
- moći da upoređuje osnovne karakteristike klimatskih i biljnih pojaseva, kao i način života ljudi u pojedinim klimatskim pojasevima;
- naučiti da upotrebljava različite vrste geografskih karata i da se orijentiše pomoću njih, kao i pomoću kompasa;
- razlikovati preovlađujuće oblike reljefa i način života ljudi u zavisnosti od njih;
- posjetiti bar jednu prirodno-geografsku jedinicu (interdisciplinarna ekskurzija).

OBLAST: ŠTA JE GEOGRAFIJA? (1 ČAS)

Redni br. časa	Poglavlje	Nastavna jedinica (tema)	Operativni ciljevi i aktivnosti	Pojmovi i termini	Nivo zahtjevnosti	Oblici rada	Metode	Nastavna sredstva
1	Šta je geografija?	Šta je geografija?	Učenik/ca saznaje šta je predmet proučavanja geografije.	Geografija, zemljopis.	M (minimalni)	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, Demonstracija.	Udžbenik (str. 3, 4 i 5), radna sveska, grafoskop, atlas svijeta.

OBLAST: PRIKAZIVANJE ZEMLJINE POVRŠINE I ORIJENTACIJA (9 ČASOVA)

Prikazivanje zemljine površine. Globus, geografska karta. Vrste geografskih karata. Razmjernik, legenda. Upotreba geografske karte u praksi. Orijehtacija u prirodi pomoću geografske karte.

Redni br. časa	Poglavlje	Nastavna jedinica (tema)	Operativni ciljevi i aktivnosti	Pojmovi i termini	Nivo zahtjevnosti	Oblici rada	Metode	Nastavna sredstva
2	Prikazivanje zemljine površine pomoću različitih geografskih karti.	Šta je geografska karta i kako se izrađuje?	Učenik/ca opisuje načine na koje se prikazuje zemljina površina na geografskoj karti, reljefu, globusu i njihovu upotrebljivost i izrađuje svoju reljefnu geografsku kartu, kao i panoramsku skicu svoga područja na terenu; priprema govorni opis svoga područja na osnovu standardnih kartografskih znakova na geografskoj karti.	Opšta geografska karta, tematska geografska karta, globus, Visinska, nizinska i dubinska skala, nadmorska visina, apsolutna visina, panoramska slika, strane svijeta, legenda, brojčani, grafički i opisni razmjernik, kartografski znaci.	M	Frontalni, individualni, grupni, rad u parovima.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija, rad sa geografskom kartom, rad na terenu.	Udžbenik str. 8 – 15, radna sveska (vježbe 3 – 11), globus, razne vrste geografskih karti.
3 – 4		Upotreba razmjernika.			S (standardni)			
5 – 6	Orijehtacija.	Vrste orijentacije.	Učenik/ca zna da nabroji i upotrijebi različite načine orijentisanja u prirodi.		M	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija, rad sa geografskom kartom, rad na terenu.	Udžbenik str. 18 - 21, radna sveska (vježbe 12 i 13), topografska karta, kompas.
7 - 8		Orijehtacija u prirodi.	Učenik/ca se kreće u prirodi pomoću kompasa i karte.	Kompas.	S	Individualni, grupni.	Rad sa geografskom kartom, rad na terenu.	Kompas, topografska karta.
9 - 10		Provjeravanje, obnavljanje i ocjenjivanje.				Individualni, rad u parovima.	Metoda pisanih radova, rad na terenu.	Nastavni list, kompas, karta.

INTERDISCIPLINARNA EKSKURZIJA PO PRIRODNO-GEOGRAFSKIM JEDINICAMA SLOVENIJE PO PROGRAMU ŠKOLE
(napomena: učenici/e se upoznaju sa prirodno-geografskim jedinicama predviđenim za sve razrede od 6. do 9.) (5 časova)

OBLAST: VASIONA I PLANETA ZEMLJA (9 ČASOVA)

Oblik i veličina Zemlje. Položaj Zemlje u vasioni. Mora i kontinenti. Vodene i kopnene površine. Preovlađujući oblici reljefa na zemaljskoj površini, kao i uslovi za život ljudi u zavisnosti od njih.

Redni broj časa	Poglavlje	Nastavna jedinica (tema)	Operativni ciljevi i aktivnosti	Pojmovi i termini	Nivo zahtjevnosti	Oblici rada	Metode	Nastavna sredstva
11	Vasiona i planeta Zemlja.	Vasionu je teško predstaviti.	Učenik/ca razlikuje pojam vasione, Sunčevog sistema, svjetlosne godine, galaksije.	Vasiona, Sunčev sistem, svetlosna godina, galaksija.	S	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija.	Udžbenik str. 24-30, radna sveska (vježbe 14 – 16), literatura: <i>Put kroz vasionu</i> , grafoskop.
12 – 13			Učenik/ca razlikuje vrste nebeskih tijela.	Zvijezda, planeta, satelit, meteor, meteorit, kometa, Sunce, Mjesec, Zemlja, Mars, Merkur, Venera, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun i Pluton.	S			
14	Zemlja je „vodena“ planeta.	Oblik Zemlje.	Učenik/ca opisuje oblik Zemlje.	Globus.	M	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, rad sa tekstom.	Udžbenik str. 30, i 31, Geografska čitanka: <i>Oblik Zemlje</i> .

Redni broj časa	Poglavlje	Nastavna jedinica (tema)	Operativni ciljevi i aktivnosti	Pojmovi i termini	Nivo zahtjevnosti	Oblici rada	Metode	Nastavna sredstva
15		Raspored kopna i mora.	<p>Učenik/ca imenuje i pokazuje velike dijelove kopna i mora na globusu i geografskoj karti svijeta.</p> <p>Na osnovu određenog grafičkog prikaza, učenik/ca utvrđuje koliki je dio površine pokriven vodom ili kopnom.</p>	Kontinent, okean, Evropa, Azija, Afrika, Amerika, Australija, Antartik, Tihi okean (Pacifik), Atlanski okean, Indijski okean, 70% - 30%.	M M	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija, rad sa geografskom kartom.	Udžbenik str. 32 i 33, radna sveska (vježba 18), atlas svijeta, nijema karta.
16		Kontinenti se razlikuju.	Učenic/e upoređuju kontinente po veličini, geografskom položaju i razuđenosti obala, kao i prema preovlađujućim oblicima reljefa na njima.		M	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija, rad sa geografskom kartom.	Udžbenik str. 42 do 45, radna sveska (vježba 24), slikovni materijal, dijjapozitivi.

Redni broj časa	Poglavlje	Nastavna jedinica (tema)	Operativni ciljevi i aktivnosti	Pojmovi i termini	Nivo zahtjevnosti	Oblici rada	Metode	Nastavna sredstva
17		Život pored mora se razlikuje od života u unutrašnjosti.	Učenici/e na izabranim primjerima opisuju uslove za život ljudi u blizini mora, rijeka, jezera.		S	Frontalni, individualni, grupni.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija, rad sa geografskom kartom.	Udžbenik str. 33 do 38, radna sveska (vježbe 17, 19 i 20), atlas svijeta, grafoskop, dijapozitivi.
18	Rasčlanjenost reljefa.		Učenik/ca na osnovu slikovnih prikaza uočava preovlađujuće oblike reljefa na zemljinoj površini i na izabranim primjerima opisuje uslove za život ljudi u zavisnosti od njih.	Panonska nizija, Slovenske planine, Ljubljanska kotlina, planinski vijenci, kotline, nizije, doline.	S	Frontalni, individualni.	Dijalog, objašnjavanje, demonstracija, rad sa geografskom kartom.	Udžbenik str. 38 do 42, radna sveska vježbe (21, 22 i 23), atlas, geografska karta Slovenije, dijapozitivi.
19 - 20		Provjeravanje, obnavljanje i ocjenjivanje.				Individualni.	Rad sa geografskom kartom, metoda pisanih radova.	Zadaci objektivnog tipa sa analizom slika.

OSNOVNA ŠKOLA

Leskovec kod Krškog

GODIŠNJI PLAN RADA

FIZIKA - 8. razred

Nastavnik: Jože Pernar

OPŠTI CILJEVI

Prilikom podučavanja iz fizike učenici/e će:

1. sistematski upoznavati značaj eksperimenta u sticanju znanja i provjeravanju zakona fizike tako da:
  - planiraju i realizuju prostija istraživanja i eksperimente, analiziraju rezultate eksperimenata i rade njihovu sintezu,
  - upotrebljavaju stručnu literaturu i druge izvore znanja za dobijanje eksperimentalnih podataka;
2. saznavati nepogrešivost fizičkog znanja prilikom ovladavanja prirodom i funkcionisanjem cjelokupne ljudske aktivnosti tako da:
  - povezuju znanje i razumijevanje fizike sa svakodnevnim iskustvom,
  - shvataju značaj tehnoloških primjena zakona fizike,
  - saznaju pozitivan i negativan uticaj ovog znanja na kvalitet života i na okolinu;
3. saznavati prirodu fizičkog mišljenja i njegovu ugrađenost u razvoj opšte kulture tako da:
  - shvataju značaj povezivanja eksperimentalnog znanja sa teorijskim, analitičkim i sintetičkim mišljenjem,
  - saznaju istorijske i socijalne ishode razvoja prirodnih nauka i fizike posebno;
4. izgrađivati kod sebe odnos poštovanja prema cjelokupnoj prirodi i svijest o međusobnoj zavisnosti pojedinca i društva sa svijetom koji ga okružuje, kao i njihovu zajedničku odgovornost za opstanak života na Zemlji.

8. RAZRED

Krajem osmog razreda učenici/e će:

- sa razumijevanjem da objašnjavaju pojave u prirodi i svojoj okolini,
- izražavati jedne fizičke veličine pomoću drugih.

Na osnovu primjene fizike učenici/e će:

- sa razumijevanjem da upotrebljavaju osnovne zakone fizike za poboljšanje kvaliteta svoga života,
- sa razumijevanjem da upotrebljavaju preporuke fizike za očuvanje čovjekovog zdravlja i za tehnološki razvoj,
- da poštuju značaj dokaza i stvaralačke misli za razvoj naučnih teorija.

Na polju sporazumijevanja učenici/e će da:

- upotrebljavaju međunarodni sistem jedinica,
- predstavljaju ideje i rezultate uz upotrebu dijagrama, grafika i tabela.

TEMA: KRETANJE					
NASTAVNA JEDINICA: OPIS KRETANJA					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE					
Učenik/ca će da:					
a) razlikuje kretanje od mirovanja tijela koje opaža u odnosu na okolinu;					
b) razlikuje pravolinijsko i krivolinijsko kretanje.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
1	Septembar	Frontalni oblik rada, metod razgovora, opažanja i demonstracije.	Učenici/e učestvuju u razgovoru; eksperimentišu.	Vozić, kuglica, papir, indigo papir.	
NASTAVNA JEDINICA: RAVNOMJERNO KRETANJE I BRZINA					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE					
Učenik/ca će da:					
a) određuje brzinu kao količnik puta i vremena;					
b) zna da izrazi i izračuna vrijeme i put;					
c) izvodi veze između jedinica m/s i km/h.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
2	Septembar	Frontalni oblik rada, metoda razgovora, opažanja, demonstracije i pisanih radova.	Učenici/e učestvuju u izvođenju i demonstraciji eksperimenta, rade zadatke o ravnomjernom kretanju.	Automobilčić, štoperica, traka za mjerenje.	Saobraćajno vaspitanje.
NASTAVNA JEDINICA: GRAFICI BRZINA – VRIJEME I PUT - VRIJEME					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE					
Učenik/ca će da:					
a) grafički prikazuje zavisnost brzine od vremena i zavisnost puta od vremena;					
b) sa grafika zna da pročita tražene vrijednosti;					
c) zna da objasni grafik.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
3	Septembar	Frontalni i individualni oblik rada, metoda razgovora, objašnjavanja i grafičkih radova.	Učenici/e crtaju grafike brzina/vrijeme i put/vrijeme.	Grafofolije i geometrijski pribor.	Matematika.

NASTAVNA JEDINICA: NERAVNOMJERNO KRETANJE					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE					
Učenik/ca će da:					
a) razlikuje ravnomjerno od neravnomjernog kretanja;					
b) navodi primjere ravnomjerno ubrzanog kretanja.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
4	Septembar	Frontalni oblik rada, metoda razgovora, grupni rad, eksperimentisanje.	Rade eksperimente sa vozicom.	Vozić, ŠMI, makazice i ljepilo.	Matematika.
NASTAVNA JEDINICA: RAVNOMJERNO UBRZANO KRETANJE					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE					
Učenik/ca će da:					
a) kod ravnomjerno ubrzanog kretanja razlikuje pojmove <i>početna, konačna i trenutna brzina</i> ;					
b) određuje ubrzanje kao količnik promjene brzine i vremena u kojem je ta promjena nastala i navodi jedinice za njih.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
5	Septembar	Frontalni oblik rada, rad u paru, metoda razgovora, objašnjavanja i demonstracije.	Učenici/e učestvuju u razgovoru i pomažu prilikom izvođenja eksperimenta.	Strma ravan, kuglica i štoperica.	Matematika.
NASTAVNA JEDINICA: PUT KOD RAVNOMJERNO UBRZANOG KRETANJA					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE					
Učenik/ca će da:					
a) zna da izračuna put kod ravnomjerno ubrzanog kretanja;					
b) zna da je ubrzanje pri slobodnom padanju približno 10 m/s ² .					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
6	Septembar	Frontalni oblik rada, metoda razgovora i grafičkih radova.	Učenici/e crtaju grafik brzina/vrijeme i računaju put kod ravnomjerno ubrzanog kretanja.	Grafolije, geometrijski pribor.	Matematika.

NASTAVNA JEDINICA: RAVNOMJERNO I NERAVNOMJERNO KRETANJE					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE Učenik/ca će da: a) na osnovu obrađenih primjera razvija sposobnost logičkog zaključivanja i uopštavanja; b) navikava se na samostalnost i upornost prilikom rješavanja zadataka.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
7 - 8	Septembar	Grupni rad, rad sa nastavnim listićima, utvrđivanje.	Učenici/e rešavaju zadatke sa nastavnih listića.	Nastavni listići.	Matematika.
NASTAVNA JEDINICA: SILA I UBRZANJE					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE Učenik/ca će da: a) razlikuje vrste kretanja u odnosu na rezultantu spoljašnjih sila; b) zna da nacrti sve spoljne sile koje djeluju na tijelo koje opaža, kao i da odredi rezultantu; c) zna da ubrzanje ima smjer rezultante.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
9	Oktobar	Grupni rad, eksperimentisanje, razgovor.	Učenici/e mjere sile i crtaju ih, opažaju kretanja.	Dinamometri, vaga, drveni trupci, strma ravan.	
NASTAVNA JEDINICA: VEZA IZMEĐU SILE MASE I UBRZANJA					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE Učenik/ca će da: a) poznaje vezu između sile, mase i ubrzanja; b) zna da izračunava pojedine veličine; c) zna da je 1 N sila, koja masi od 1 kg daje ubrzanje od 1 m/s ² ; d) zna da je $F_g = mg$.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
10	Oktobar	Frontalni oblik rada, grupni oblik rada.	Mjere silu, masu i ubrzanje i utvrđuju vezu među njima.	Vage, metar, vozići tegovi, vrpce.	
NASTAVNA JEDINICA: DRUGI NJUTNOV ZAKON (UTVRĐIVANJE)					
OPERATIVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE Učenik/ca će da: a) zna da riješi računске zadatke koristeći II Njutnov zakon.					
Red. br.	MJESEC	OBLICI I METODE RADA	AKTIVNOSTI UČENIKA/CA	NASTAVNA SREDSTVA	KORELACIJA
11	Oktobar	Individualni rad, utvrđivanje.	Samostalno rešavaju zadatke.	Nastavni listovi.	Primjeri iz svakodnevnog života.

ОШ „Владимир Назор“ – Подгорица
школска 2007/08. година

ГОДИШЊИ ПЛАН НАСТАВНИХ ПРЕДМЕТА ЗА II РАЗРЕД

Стручни актив II разреда:

1. Ана Попадић (до доласка Јасмине Рајачић) - II_а
2. Ана Јањушевић – II_б
3. Наташа Ћеранић – II_ц
4. Вера Дракуловић – II_д

План је усвојен на сједници Стручног актива _____

Руководилац Актива

Програм је планиран за 30 седмица + 4 седмице за планирање од стране школе и локалне заједнице.
Двије седмице (10 дана) су предвиђене за дане културе, спорта, рекреативне наставе.

Редни број	НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ	СЕДМИЧНИ БРОЈ ЧАСОВА	ГОДИШЊИ ФОНД ЧАСОВА
1.	Матерњи језик и књижевност	6	180 + 24
2.	Математика	4	120 + 16
3.	Природа и друштво	3	90 + 12
4.	Музичка култура	1	30 + 4
5.	Ликовна култура	2	60 + 8
6.	Физичко васпитање	3	90 + 12

Редни број	ТЕМА	Оријентациони број часова по предметима					
		Мат. језик и књижевност	Природа и друштво	Математика	Музичка култура	Ликовна култура	Физичко васпитање
1.	ХАЈДЕ ДА СЕ ДРУЖИМО	12	6	8	2	4	6
2.	ИГРАЈМО СЕ НА СЛОВО, НА СЛОВО	17	8	9	2	6	8
3.	ЗА СРЕТАН ПУТ ПО ДУКАТ ЖУТ	25	12	17	5	8	12
4.	НА ПОЗОРНИЦИ	15	8	11	3	4	8
5.	ПУТУЈЕМО, ПУТУЈЕМО	10	4	6	2	4	4
6.	КАКО ЈЕ ЛИЈЕПО ЗНАТИ ЧИТАТИ	13	7	7	2	2	7
7.	ЗИМСКЕ СЛИКЕ	14	7	8	2	4	7
8.	ШТА БИ БИЛО КАД БИ БИЛО	31	16	23	5	14	16
9.	РОДИО СЕ ЦВИЈЕТ	24	12	16	4	8	12
10.	НЕ МОЖЕ СЕ БЕЗ ДРУГАРА	12	7	11	2	4	7
11.	У СУСРЕТ ЛЪЕТУ	7	3	4	1	2	3
	УКУПНО:	180	90	120	30	60	90

ДИО ПРОГРАМА ПЛАНИРАН ОД СТРАНЕ ШКОЛЕ И ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ	
Redni broj	ТЕМА
1.	ХАЈДЕ ДА СЕ ДРУЖИМО
2.	ИГРАЈМО СЕ НА СЛОВО, НА СЛОВО <ul style="list-style-type: none"> • Сазнају о прошлости (баба или дјед у посјети) – септембар • Посјета музеја – септембар • <i>Јесењи излет - октобар</i>
3.	ЗА СРЕТАН ПУТ ПО ДУКАТ ЖУТ <ul style="list-style-type: none"> • Уочавају промјене на биљкама и животињама у јесен – октобар • <i>Јесењи крос - октобар</i>
4.	НА ПОЗОРНИЦИ <ul style="list-style-type: none"> • Прате позоришну представу - новембар • Изводе позоришну представу за своје другаре – новембар
5.	ПУТУЈЕМО, ПУТУЈЕМО <ul style="list-style-type: none"> • Уочавају саобраћајнице у околини школе - децембар • Посјета аеродрома – децембар
6.	КАКО ЈЕ ЛИЈЕПО ЗНАТИ ЧИТАТИ <ul style="list-style-type: none"> • Посјета галерије – децембар
7.	ЗИМСКЕ СЛИКЕ
8.	ШТА БИ БИЛО КАД БИ БИЛО <ul style="list-style-type: none"> • Посјета Градске библиотеке и Градске књижаре – фебруар • Сусрет и разговор са писцем – март • Посјета Балетске школе - март • Оријентишу се у околини школе – март
9.	РОДИО СЕ ЦВИЈЕТ <ul style="list-style-type: none"> • <i>Прољећни излет - март</i> • Уочавају промјене на биљкама и животињама у прољеће – април • Маскенбал - април • Прате позоришну представу - април • Посјета галерије - април • <i>Прољећни крос - април</i>
10.	НЕ МОЖЕ СЕ БЕЗ ДРУГАРА <ul style="list-style-type: none"> • <i>Пет дана рекреативне наставе</i> • <i>Дан школе - мај</i>
11.	У СУСРЕТ ЛЪТУ <ul style="list-style-type: none"> • Излет до Плавнице • Приредба за родитеље • Научили смо - квиз

ОКТОБАР

МАТЕРЊИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ	ПРИРОДА И ДРУШТВО	МАТЕМАТИКА	МУЗИЧКА КУЛТУРА	ЛИКОВНА КУЛТУРА	ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ
<p>ЈЕЗИК 23. Упознају и усвајају почетно писање. 24. Перципирају читане и екранизоване неумјетничке текстове; разумију и користе појам текст и уочавају најбитније податке у тексту. 25. Упознају и усвајају почетно писање. 26. Упознају и усвајају технику почетног читања (ишчитавање ријечи и реченица). 3. Развијају способност гласног читања и разумијевања једноставних штампаних заповијести, забрана, упозорења и обавјештења из своје околине. 27. Препознају различите гласове, појединачне ријечи и реченице; разумију и употребљавају сљедеће изразе: реченица, ријеч, глас/слово. 28. Упознају и усвајају почетно писање. 29. Перципирају читани неумјетнички текст, оспособљавају се да гласно читају и разумију текст – уочавају најбитније податке, износе своје мишљење о тексту и своја искуства о истој теми.</p>	<p>МОЈА ШКОЛА И ЈА 11. Сазнају да школа има свој лист, радио или спортску екипу. 12. Развијају осјећање припадности својој школи.</p> <p>ОД КУЋЕ ДО ШКОЛЕ 13. Уочавају како људи утичу на природу. 14. Предлажу како могу допринијети очувању и уређењу околине.</p>	<p>ТАБЕЛАРНО И ГРАФИЧКО ПРИКАЗИВАЊЕ ПОДАТАКА 15. Откривају и објашњавају ријечима двије особине, карактеристике по којима су разврстани предмети. 16. Откривају и објашњавају ријечима двије особине, карактеристике по којима су разврстани предмети. 3. Одређују положај предмета у односу на друге предмете.</p> <p>ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ ДО 100 17. Записују односе међу бројевима (<, >, =).</p>	<p>1. Проширују мелодијски слух у одговарајућем гласовном обиму; умију да пјевају брже и спорије, гласније и тише.</p>	<p>ЦРТАЊЕ 9. Објашњавају различитост линија. 10. Набрајају примјере различитих линија у природи и околини.</p> <p>СЛИКАЊЕ 11. Именују боје. 12. Набрајају основне сликарске материјале и средства; разликују чврсте и течне сликарске материјале.</p>	<p>11. Упознају и уче кретање са различитим лоптама руком, ногом и главом. 12. Упознају и уче кретање са различитим лоптама руком, ногом и главом. 13. Упознају и уче кретање са различитим лоптама; играње лоптом палицом или рекетом. 14. Стичу искуство и усвајају основне покрете на које је могуће надограђивати различита спортска знања.</p>

Тема: ЗА СРЕТАН ПУТ ПО ДУКАТ ЖУТ

<p>4. Оспособљавају се да започну разговор и одазову се на одговарајући начин на говор другог.</p> <p>30. Развијају способност спонтаног говорног наступа пред одјељењем с унапријед припремљеном темом; развијају способност описивања.</p> <p>КЊИЖЕВНОСТ</p> <p>31. Развијају способност слушања умјетничког текста; реалност текста посматрају из свог угла.</p> <p>32. Замишљају мјесто дешавања радње повезујући текст са просторима које познају из свог живота, усвајају и користе нове ријечи</p> <p>ЈЕЗИК</p> <p>33. Упознају и усвајају почетно писање.</p> <p>34. Упознају и усвајају технику почетног читања; развијају способност течног и правилног, гласног и тихог читања кратких и једноставних текстова.</p> <p>35. Перципирају читани неумјетнички текст,</p>	<p>3. Уочавају промјене на биљкама и животињама у јесен.</p> <p>15. Описују промјене које се дешавају у природи.</p> <p>16. Уочавају активности људи, животиња и биљака у јесен.</p> <p>17. Описују промјене које проузрокује човјек.</p> <p>18. Описују промјене које се дешавају у природи.</p> <p>ШТА МОГУ ДА УРАДИМ</p> <p>25. Уочавају везу између кретања Сунца и дијелова дана.</p> <p>26. Разумију смјену дана и ноћи.</p> <p>ОД КУЋЕ ДО ШКОЛЕ</p> <p>23. Уочавају да су промјене у окружењу за животиње и биљке некад пријатне, а некад штетне.</p> <p>24. Описују промјене које се понављају у природи.</p> <p align="center">Јесењи крос</p>	<p>4. Откривају и објашњавају ријечима двије особине, карактеристике по којима су разврстани предмети (скупови).</p> <p>18. Записују односе међу бројевима (<, >, =).</p> <p>19. Сабирају и одузимају у скупу природних бројева до 10 и записују односе међу бројевима (<, >, =).</p> <p>20. Користе математички језик (сабирање, сабирци, збир).</p> <p>РАЧУНСКЕ ОПЕРАЦИЈЕ</p> <p>21. Разумију улогу 0 и 1 у сабирању; примјењују својство замјене мјеста сабирака.</p>	<p>5. Учење и извођење народне пјесме; упознавање народне музике слушањем.</p> <p>6. Слушање и истраживање звукова; креативно изражавање властитог доживљаја.</p> <p>7. Учење бројалице уз равномјерно ритмичко изговарање, свирање; користе властито тијело као извор звука и развијају музичку меморију.</p>	<p>13. Спонтано упознају поступке мијешања боја.</p> <p>14. Објашњавају разлике између чистих и мијешаних боја и наводе сличне примјере у природи и околини.</p> <p>15. Развијају способност освјетљавања и затамњивања боја.</p> <p>16. Развијају способност освјетљавања и затамњивања боја.</p> <p>17. Разликују свијетле и тамне боје; одређују најсвијетлију и најтамнију боју.</p> <p>18. Разликују свијетле и тамне боје; одређују најсвијетлију и најтамнију боју.</p>	<p>3. Брину о правилном држању тијела при кретању.</p> <p>15. Овладавају основним елементима атлетике (трчање на 30m из високог старта).</p> <p>16. Овладавају основним елементима атлетике: скок удаљ из мјеста суножним одразом.</p> <p>17. Овладавају основним елементима атлетике (трчање на 30m из високог старта).</p> <p>18. Овладавају основним елементе атлетике: скок удаљ из мјеста суножним одразом.</p> <p>19. Обликују позитиван однос према вјежбању и изражавању покретом; вјежбе обликовања за развој</p>
--	---	---	--	--	--

<p>оспособљавају се да гласно читају и разумеју текст – уочавају најбитније податке, износе своје мишљење о тексту и своја искуства о истој теми.</p> <p>36. Перципирају читани неумјетнички текст, оспособљавају се да гласно читају и разумеју текст – уочавају најбитније податке, износе своје мишљење о тексту и своја искуства о истој теми.</p> <p>КЊИЖЕВНОСТ</p> <p>37. Разумеју и користе појам пјесма, усвајају и користе нове ријечи.</p> <p>38. Развијају способност интерпретације поетског текста, развијају осјећај за звучност језика, ријечима траже синониме.</p> <p>ЈЕЗИК</p> <p>39. Препознају различите гласове, појединачне ријечи и реченице; разумеју и употребљавају слједеће изразе: реченица, ријеч, глас/слово.</p> <p>40. Упознају и усвајају почетно писање.</p> <p>41. Перципирају читани неумјетнички текст; оспособљавају се да гласно читају и разумеју текст –</p>		<p>22. Употребљавају рачунску радњу сабирања.</p> <p>ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ ДО 100</p> <p>23. Откривају изостављени број на првом или другом мјесту у задацима сабирања до 10.</p> <p>24. Користе математички језик (одузимање, разлика, умањеник, умањилац).</p> <p>РАЧУНСКЕ ОПЕРАЦИЈЕ</p> <p>25. Разумеју улогу 0 код одузимања и да је 0 разлика два једнака броја; одузимају у скупу природних бројева до 10.</p> <p>26. Примјењују рачунску радњу одузимања.</p>			<p>свих већих мишићних група са посебним акцентом на мишиће трбуха, леђа и раменог појаса, са и без реквизита.</p> <p>20. Развијају координацију имитирањем и плесним играма уз импровизовану кореографију и музичку пратњу.</p> <p>21. Овладавају основним елементима атлетике; ходање и трчање у природи, штафетне игре са елементима трчања, бацања и скокова.</p> <p>22. Овладавају основним елементима атлетике; ходање и трчање у природи, штафетне игре са елементима трчања, бацања и скокова.</p> <p>Јесењи крос</p>
---	--	---	--	--	---

<p>уочавају најбитније податке у тексту.</p> <p>42. Развијају способност спонтаног говорног наступа пред одјељењем (уз помоћ сликовног материјала и вођени питањима наставника/це); развијају способност причања.</p> <p>43. Упознају и усвајају почетно писање.</p> <p>44. Перципирају читани неумјетнички текст; оспособљавају се да гласно читају и разумеју текст; сами стварају краће текстове.</p> <p>45. Упознају и усвајају почетно писање.</p> <p>КЊИЖЕВНОСТ</p> <p>46. Развијају способност слушања умјетничког текста и текстуалну стварност посматрају из свог угла.</p> <p>47. Проналазе сличност између себе и књижевног лика.</p> <p>Јесењи крос</p>		<p>ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ ДО 100</p> <p>27. Откривају изостављени број на првом или другом мјесту у задацима одузимања до 10.</p> <p>28. Откривају изостављени број на првом или другом мјесту у задацима одузимања до 10.</p> <p>29. Примјењују рачунске радње сабирања и одузимања до 10.</p> <p>Јесењи крос</p>			
25 + 2	12 + 1	15 + 2	3 + 1	10	12 + 1

1. Посјета школе на Златици.

2. Уочавају промјене на биљкама и животињама у јесен.

* Јесењи крос

1. 2. PRIMJERI PRIPREMA ZA NASTAVU

Primjer 1

Prisprema za PRIRODU I DRUŠTVO

Nataša Popović, OŠ „Marko Miljanov“, Podgorica

ОСНОВНА ШКОЛА „МАРКО МИЛЈАНОВ“
ПОДГОРИЦА

Предмет: Природа и друштво

Тема: Сабраћај

Путујемо - путовање аутобусом и другим превозним
средствима

Разред: II (други)

Професор разредне наставе: Наташа Поповић

Стандарди знања:

- именују саобраћајна средства која се користе у мјесту;
- знају да се правилно понашају на путу од куће до школе;
- знају да је неправилно понашање у саобраћају опасно по живот.

Облици рада: фронтални, групни, индивидуални

Методе рада: метода посматрања, метода демонстрације, кооперативни рад у групама, метода кеурметичког разговора, вербални текстурални метода.

Оперативни циљеви	Активности	Појмови - старшаји	Корелација
<ul style="list-style-type: none"> - УТВРЂУЈУ степен знања о сигурном кретању НА ПУТУ од куће до школе; - Уочавају да саобраћај омогућава превоз путника и робе; - Зна како и чиме се одвија саобраћај у неговом мјесту; - Зна којим саобраћајним средствима се саобраћа; - познају правила понашања у средствима јавног саобраћаја и различитим превозним средствима; - именују карактеристична знаменала у саобраћају; 	<ul style="list-style-type: none"> - Разговарају и именују средства јавног превоза; - Наставници изради хистограм у којем прилике време возила и број ученика који су се већ возили возили; - Читаве пригодних текстова о саобраћајним средствима („Ко је најбрзи“ - из вјесце штампе) - Посматрају мјеста одакле почиње саобраћај - дијаграм „Путујемо аутобусом“ <ul style="list-style-type: none"> • Разгледају и описују аутобуско стајалиште; • посматрају и тумаче ред возача. Објашњавају на који начин се могу информисати о термину 	<p>Саобраћај, сигурност и понашање у саобраћају; саобраћај у мјесту; понашање ученика у саобраћају</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Матерњи језик и књижевност: <ul style="list-style-type: none"> - читаве пригодних текстова - говорне вјешће на основу посматраног дијалога * МАТЕМАТИКА: <ul style="list-style-type: none"> - употребаване, Бројеви, временски термини, класификација * ЛИКОВНА КУЛТУРА: <ul style="list-style-type: none"> Цртање и моделовање превозних средстава

Опстрактни циљеви	Активности	Појмови - садржаји	Корелација
<p>— преиспитају поведи- не непушача саобраћајне културе.</p>	<p>позадина одређеног аутобуса и о мјесту одакле полази (перону)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Разгледају унутрашњост и спољашњост аутобуса (натписи, ознаке - знаци) • Наброје сличности и разлике између аутобуса и аутомобила (спољашњи изглед, број путника, удоб- ност, стајалиште ...) • Размишљају о чему све треба водити рачун при- ликом путовања аутобусом. • Образложе правилна понаша- ња у средству јавног саобраћаја. • Закључују шта се све може догодити услед непо- штовања правилна понашања у саобраћају 		

Активности

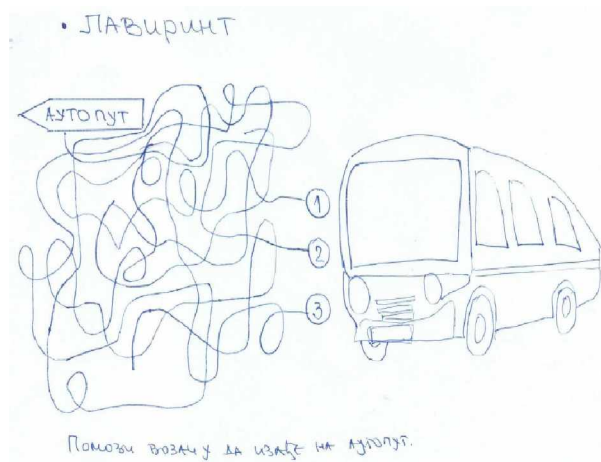
- Гост - Возач аутобуса
  - Заједно припремамо питања за возача аутобуса.
- Рад по групама:
  - израда возних карата
  - плакат са записима: БЕЗБИЈЕДНО У АУТОБУСУ
  - лабиринт АУТОБУС НА АУТОПУТУ (прилог 1)
  - ребуси и парови ријечи (прилог 2)
  - израда возног реда
  - табела (прилог 3)

Напомена: Наведене активности наставник ће реализовати на 2 или 3 часа.

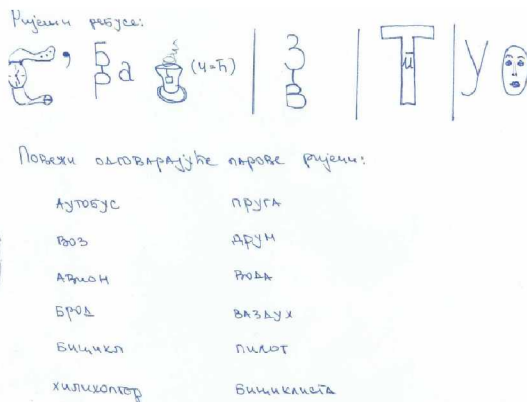
Уколико је наставник у могућности да обезбједи возачу аутобусом и појету аутобуској станици, наведене активности се могу реализовати и тим путем.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1

Прилог 2

Прилог 3

• Попуни празна мјеста у ТАБЕЛИ

Савремено средство	Мјесто одласка	Радници	Шта ради
	ЖЕЉЕЗНИЧКА СТАНИЦА		
			НАПОЛАБУЈЕ КАРТЕ
		ПИЛОТ	

Primjer 2

Priprema za MATEMATIKU

Manca Pezelj Berger, Osnovna škola „Centar“ - Novo Mesto

MJERENJE: Planiranje nastavnog procesa i kriterijumi za provjeravanje i ocjenjivanje znanja pomoću opisnih kriterijuma

Tema: geometrijski oblici i mjerenje

Razred: prvi devetogodišnje osnovne škole

Trajanje: tri časa

STANDARDI ZNANJA (iz programa za matematiku)

1. **Osnovni:** učenik/ca procjenjuje, upoređuje, mjeri i računa sa istoimenim mjernim jedinicama, zapisuje izmjereno pomoću mjernog broja i mjerne jedinice.
2. **Minimalni:** mjeri i izmjereno zapisuje pomoću mjernog broja i mjerne jedinice.

CILJEVI (iz programa za matematiku)

Učenik/ca:

1. imenuje jedinice za mjerenje;
2. procjenjuje, upoređuje, mjeri i zapisuje izmjereno pomoću mjernog broja i jedinice za mjerenje;
3. izvodi računске operacije sa istoimenim mjernim jedinicama;
4. mjeri pomoću standardnih i nestandardnih mjernih jedinica.

METODE RADA	OBLICI RADA	NASTAVNA SREDSTVA
predavanje uz pokazivanje	individualni	matematičke karte
razgovor	frontalni	geometrijski alat
demonstracija		nastavni list sa zadacima

OPERACIONALIZACIJA CILJEVA IZ PREDMETNOG PROGRAMA

Učenici/e:

- imenuju jedinice za mjerenje,
- mjere dužinu nestandardnim i standardnim jedinicama,
- upoređuju dva predmeta po dužini,
- razvrstavaju predmete po dužini,
- provjeravaju procjene mjerenjem, saznaju šta je mjerna jedinica i šta je mjerni broj,
- zapisuju izmjerenu dužinu pomoću mjernog broja i mjerne jedinice,
- praktično mjere dužinu,
- mjere standardnim i nestandardnim jedinicama,
- pravilno upotrebljavaju mjerne instrumente,
- predlažu postupke za mjerenje,
- ocjenjuju šta je najbliže, šta je dalje a šta najdalje,
- obrazlažu i interpretiraju pomoću histograma,
- traže najadekvatniju mjernu jedinicu za mjerenje dužine,
- računaju sa istoimenim mjernim jedinicama,
- trude se da urade zajedničke ciljeve,
- pravično dijele posao u grupi,
- aktivni/e su u grupnom radu,
- postaju svjesni/e značaja da ovladaju mjerenjima, poznavanjem jedinica za mjerenje i tačnosti mjerenja.

PRIMJER NASTAVNOG PROCESA

Aktivnosti i pitanja za temu koja se obrađuje

- Uporedi dužine/visine različitih predmeta, procijeni njihovu dužinu (u nekim mjernim jedinicama) i dužine (u mjernim jedinicama) uporedi među sobom (upoređivanje, poznavanje).
- Poređaj dužine od najmanje do najveće i obratno (razumijevanje, razvrstavanje).
- Upotrijebi i zapiši odgovarajuće jedinice za mjerenje (indukcija, upotreba).
- Provjeri svoje mjerenje sa mjerenjima svojih školskih drugova/arica i analiziraj moguće greške te utvrdi zašto je do njih došlo (analiza grešaka, analiza).
- Obrazloži svoje mišljenje o najboljem mogućem načinu kako da se izmjeri „obim“ glave (argumentovanje, obrazlaganje).
- Razmisli o čemu sve moramo da vodimo računa prilikom mjerenja (apstrahovanje).
- Kaži svoje mišljenje na koji način je najcjelishodnije izmjeriti visinu tvoga/je druga/rice (analiziranje mogućnosti).
- Odluči se kako ćeš izmjeriti visinu svoga/je druga/rice (odlučivanje).
- Utvrdi šta bi se moglo desiti ako se ne bi vršilo mjerenje standardnim jedinicama (pretpostavljanje, predviđanje).
- Riješi tekstualne zadatke sa jedinicama za mjerenje (rješavanje problema, upotreba).
- Izmjeri dužine različitih predmeta i njihove visine kao i „obim“ glave druga/rice. Budi pažljiv/a prilikom upotrebe mjernih instrumenata (ekperimentalno istraživanje, provjeravanje).
- Sakupi visine svih drugova/rica i napravi histogram (upotreba različitih tehnika sakupljanja podataka i njihova interpretacija).
- Jasno i sa obrazloženjem predstavi rezultate pomoću histograma i uputstva za upotrebu (jasnost izražavanja ideja, efikasnost komunikacije).
- U grupi se svi dogovarajte da biste postigli cilj, zato se međusobno dogovarajte i pomozite u radu (brinuti se za ostvarivanje zajedničkih ciljeva).
- Prethodno zadatke podijelite tako da će neko da planira a drugi da izvrše. Odredite izvršioce - ulogu može svako da izabere uzimajući u obzir svoja interesovanja (efikasna upotreba međusobnih vještina).
- Predstavi svoj rad drugu/arici iz grupe. Povjeri mu/joj takođe svoje iskustvo. Može se tražiti od druga/rice pomoć (doprinos za rad grupe, preuzimanje uloga).
- Pri mjerenju moraš da budeš veoma tačan/na. Ocijeni svoj rad. Prati svoj napredak, zato pogledaj u svesku da li si napredovo/la od početka izučavanja teme. Postani svjestan/na važnosti vladanja mjerenjem i tačnosti mjerenja; poznavanja i upotrebe jedinica za mjerenje u životu (samoregulacija, kritičko razmišljanje).
- Sastavi odgovarajuću „priču“ o dobijenim podacima (kreativno razmišljanje).

NAPOMENA: Sve predstavljene aktivnosti i zadaci, kao i pitanja, mogu da budu i zadaci za tekuće praćenje i provjeravanje znanja (za koje ne dajemo ocjene već pomoću kojega dobijamo informacije o toku procesa, tj. o tome kako učenici/e upotrebljavaju saznanje postupke i izgrađuju znanje).

OPISNI KRITERIJUMI I OPISI ZA KONAČNO PROVJERAVANJE ZNANJA (isti kriterijumi su i za ocjenjivanje)

Opisni kriterijumi	A	B	C	D
Mjerenje i računanje sa istoimenim jedinicama.	Procjenjuje, mjeri i računa te upoređuje. Rezultate mjerenja upoređuje s rezultatima prilikom procjenjivanja.	Procjenjuje i mjeri te izmjereno zapisuje i računa sa istoimenim mjernim jedinicama i mjernim brojevima.	Mjeri i mjerenja zapisuje i računa sa mjernim brojem i mjernom jedinicom.	Mjeri i mjerenje zapisuje pomoću mjernog broja i mjerne jedinice.

Primjer 3
Priprema za LIKOVNO VASPITANJE
Metka Miljavec,

Odjeljenje: 3.a

Vrijeme realizacije: 3 časa

Likovni zadatak: Opažanje, analiza, interpretacija djela likovnog umjetnika u okviru projekta UMJETNOST VIĐENA DJEČIJIM OČIMA I UZ POMOĆ RAČUNARA

Likovni stvaralac: Paola Rego, Portugalija

Ciljevi

Opšti ciljevi:

- učenici/e razvijaju pozitivan odnos prema likovnom stvaralaštvu, nacionalnoj i opštečovječanskoj kulturnoj baštini,
- učenici/e razvijaju kriterijume za kritičko vrednovanje sopstvenih radova, radova svojih vršnjaka, kao i radova likovnih umjetnika,
- učenici/e razvijaju moć opažanja, mogućnost likovnog predstavljanja, likovno mišljenje, pamćenje i sjećanje,
- učenici/e se upoznaju sa razlikama svijeta koji opažaju i onog koji je predstavljen u likovnom djelu,
- putem likovnih djela bogate svoje emocionalne, socijalne i estetske kvalitete.

Operativni ciljevi:

- putem opažanja i objašnjavanja učenici/e analiziraju likovno djelo i vrše njegovu interpretaciju,
- na osnovu vlastitog emocionalnog doživljaja i saznanja autorovog načina izražavanja rade grafiku na računaru u grafičkom programu.

Metode: objašnjavanje, razgovor, demonstracija, metoda praktičnih radova.

Oblici rada: frontalni, individualni i rad u parovima.

Nastavna sredstva: računar, projektor, Internet, grafički program Slikar.

Struktura rada na časovima

Motivacija

Sa učenicima/ama se vodi razgovor o narednom radu u okviru projekta. Razgovaramo da neku državu ili narod mogu da predstavljaju i kulturni stvaraoci: muzičari, književnici, slikari.

Kratko predstavljam Paolu Rego, putem projektora prikazujem njeno likovno stvaralaštvo i govorim učenicima/ama koji je njihov zadatak. Sa učenicima/ama analiziramo sliku:

- preovlađujuće boje,
- raspored figura na slikarskoj površini,
- pozadina,
- kontura,
- atmosfera na slici,
- neuobičajenosti na slici.

Učenike/ce pozivam da interpretiraju sliku.

Realizacija

U odnosu na različite interpretacije učenici/e samostalno na računaru izrađuju grafiku pri čemu polaze od vlastitog emocionalnog doživljaja i shvatanja likovnog izraza Paole Rego. Na kraju sačuvamo grafike za štampu i objavljujemo ih na Internetu.

Zaključak

Vrednujemo radove u odnosu na:

- boje,
- raspored figura,
- ličnu interpretaciju,
- atmosferu na grafici.

Ostale aktivnosti

Djeca pišu šta misle o likovnom djelu, potpunije predstavljaju Paolu Rego i njeno djelo, slušaju portugalsku muziku.

Na predviđenom mjestu učenici/e postavljaju tekstove koji predstavljaju umjetnicu i njeno likovno djelo na osnovu kojeg su na računaru napravili grafike, kao i svoje radove.

Primjer 4

Priprema iz projekta RAVE Space.

Radni list za nastavnike/ce		Istraživanje 1	Preporučeno za uzrast 6-15
Naslov	CRVENA I PLAVA KRITIČKA OPSERVACIJA		
Uvod	<p>Istraživani prostor nije homogen. Unutrašnji elementi mogu biti prepoznati i pojedinačni prostori, urbani i prirodni, mogu biti identifikovani ako obratimo pažnju na materijale koji su korišćeni za njihovu gradnju i otvoreno okruženje, na vegetaciju i arhitekturu i na svakodnevne društvene običaje koje srećemo na maršuti. Ali, ne izgleda sve što posmatramo izbliza kompatibilno sa karakterima mjesta: dakle, možemo prepoznati elemente „nametljive uljeze“, i elemente koji doprinose kvalitetu prostora.</p> <p>Maršuta obuhvata i vrijeme za posmatranje i pisanje bilješki, diskusiju i komparaciju, organizovano u različitim intervalima na koje je kurs podijeljen.</p>		
Ključna pitanja	<ul style="list-style-type: none"> - U kojim elementima koji čine prostor se materalizuje data vrijednost? - Zašto su neki elementi skrenuli našu pažnju, a drugi ne? - Koji elementi uznemiravaju, a koji doprinose zadovoljavajućem opažanju prostora? - Koji se elementi natječu u definisanju karaktera mjesta i njegovom razlikovanju u odnosu na druga mjesta koja ga okružuju?		
Ciljevi učenja	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje sposobnosti analiziranja i misaone pažnje. - Učenje da se posmatraju pojedinosti i kvaliteti elemenata koji karakterišu i čine dati prostor. - Razvijanje sposobnosti orijentacije u prostoru. - Razvijanje sposobnosti za čitanje mape.		
Aktivnosti tokom učenja	<ul style="list-style-type: none"> - Istraživanje prostora: hodanje, posmatranje. - Orjentisanje u prostoru: pozicioniranje sebe na mapi, dijeljenje maršute na sekvence prostora sa različitim karakteristikama. - Analiziranje posmatranih elemenata: bilježenje opisa (preko pisanog teksta, grafika i fotografskog materijala, prikupljenih predmeta). - Prepoznavanje i opisivanje pozitivnih i negativnih karaktera posmatranih elemenata.		
Rezultati	<ul style="list-style-type: none"> - Spiskovi i opisi elemenata. - Kolekcija sistematizovanih fotografija. - Kolekcija sistematizovanih predmeta.		
Učesnici	Grupa od 10/15 učenika/ca koju vodi nastavnik/ca ili manje grupe (5-6 učenika/ca) koje vodi više nastavnika/ca u kojem slučaju je moguće dijeliti zadatke.		
Korelacije	<p>Direktna korelacija: Geografija, Fizika, Hemija, Biologija, Tehničko obrazovanje (Priroda i tehnika i Tehnika i informatika).</p> <p>Sekundarna korelacija: Umjetnost, Književnost i Lingvistika, Fizičko obrazovanje i ostali predmeti koji upućuju na vrste zemljišta i vrijednosti očuvanog prostora.</p>		

Potrebno vrijeme	Priprema u učionici: 1-2 sata Istraživanje: 1,5 sati Uzeti u obzir vrijeme koje je potrebno da dođemo do odabranog mjesta.
Resursi	Sveske, olovke, nalivpera, kopije odgovarajuće tehničke mape (ili ortofotoa ili mape) istraživane oblasti, sa markiranom maršrutom, ali ne i različitim etapama na koje je podijeljena; po mogućnosti digitalna kamera (nije neophodno da ih bude koliko i učenika/ca); providne koverte za prikupljanje objekata.
Napomene	Ako se maršruta odvija u urbanom pejzažu, učenicima/ama će biti lakše da slijede mapu grada sa označenim toponimima, nego jednu tehničku kartu ili ortofoto.
<p>Opis</p> <p>Izbor maršrute se zasniva na vrijednosti prostora koji će biti istraživan i potiče od prethodne faze podjele iskustava (<i>POGLEDATI PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE/CE, ODJELJAK, 3.1.2.</i>). Istraživačke aktivnosti koje se odvijaju tokom maršrute su prethodno proučavane od strane nastavnika/ce direktnim razgledanjem i korišćenjem mape prihvatljive razmjere.</p> <p>Maršrutu bi trebalo proći za oko 1,5 časova. Ukoliko je neophodno, zbog uzrasta ili vještina učenika/ca, moguće je smanjiti dužinu maršrute. Maršruta treba da bude podijeljena na segmente. Segmente treba da definiše nastavnik/ca po njihovim karakteristikama i različitim prostornim vrijednostima i odstupanjima (nastaju u prethodnoj fazi razmjene iskustava) koja dozvoljava istraživanje. Ovakva podjela će biti korisna u posmatranju i vođenju bilješki tokom faze istraživanja i takođe kod faze razrade zadataka koji će biti urađeni na času.</p> <p>Na kraju svakog segmenta predviđen je kratki predah, sa ciljem da učenicima/ama damo dovoljno vremena da kompletiraju svoje bilješke i opisivanja, pojasne neka zapažanja ili opšta pitanja. Ovdje će nastavnik/ca markirati poziciju na mapi uvažavajući kompletnu maršrutu i pozvati učenike/ce da urade isto na svojim kopijama.</p> <p>Svaki/a učenik/ca će imati svesku i, ako je moguće, kameru, kao i kopiranu mapu maršrute (tehnička karta, vazdušni snimak ili jednostavna mapa sa toponimima - nivo kompleksnosti ovih mapa treba da bude obrnuto proporcionalan uzrastu učenika/ca).</p> <p>Zadatak</p> <p>Šta je potrebno da uradimo:</p> <p>Nastavnik/ca poziva učenike/ce da prostor kroz koji prolaze posmatraju svim svojim čulima i pažljivo. Učenici/e treba da zabilježe elemente koji skreću njihovu pažnju i na koje se na neki način može upućivati kao na vrijednost prostora, koja direktno proizilazi iz prethodne faze podjele iskustava. Ako nastavnik/ca odluči da podijeli učenike/ce u manje grupe, svaka grupa će istraživati dio maršrute. Šetnja je sporija od uobičajenog dnevnog hodanja, tako da dozvoljava učenicima/ama da gledaju i izvještavaju o svojim zapažanjima u sveskama.</p> <p>Šta posmatramo:</p> <p>Nastavnik/ca poziva učenike/ce da u sveskama zabilježe elemente koji su im skrenuli pažnju i koji im mogu pomoći da prepoznaju određene vrijednosti prostora koji istražuju. Uvažavajući ove vrijednosti, učenici/e moraju svakom elementu dodijeliti pozitivni ili negativni kvalitet (prve treba obojiti plavom, a druge crvenom bojom).</p> <p>U zavisnosti od vrste prostora (urbani, prirodni, ruralni, predgrađe) u kojem je obavljeno istraživanje i saglasno specifičnim istraživanim vrijednostima, elementi na koje se treba skoncentrisati mogu biti: jedna zgrada ili grupa zgrada, arhitektonske forme ili pojedinosti, materijali tla i njihove artikulacije; različite boje i/ili pojedinačni ili rasprostranjeni mirisi, vegetacija, životinje, ali takođe specifične</p>	

proporcije ili dimenzije prostora (npr. proširivanje ili sužavanje puta); različiti pogledi; glasovi ili buka različite vrste i intenziteta; vrste ljudi ili ljudskih aktivnosti koje se mogu sresti na maršruti; gustina (zgrada, ljudi, transportnih sredstava itd.), načini na koje ljudi koji žive u prostoru ili ga redovno posjećuju mogu koristiti dati prostor.

Kako da to uradimo:

Pored zabilješki može biti korisno da zamolimo učenike/ce da fotografišu elemente koje analiziraju, ili da prikupe tragove (kao na primjer, u slučaju vegetacije, lišće ili cvijeće).

Učenici/e moraju da vode posebne zabilješke za svaki od segmenata na maršruti, na primjer zapisivanjem u svesku ispred svake grupe posmatranih elemenata „segment 1” „segment 2”, „segment 3” i tako dalje; zatim ilustruju ove elemente kratkim opisima (po 1 rečenica) dodajući za svaki elemenat boju - plavu (ukoliko je od značaja za prostor i u skladu sa mjestom) ili crvenu (ako je od manjeg značaja ili je „nametnuto” tom prostoru). Za svaki od segmenata broj određivanih elemenata može biti mali (2 ili 3).

Za stimulisanje učeničkih sposobnosti za interpretaciju i komunikaciju bilo bi korisno napraviti jedan ili više parova koji su odgovorni za dokumentovanje aktivnosti, na primjer: fotografisanje predjela koji je pokriven maršrutom iz različitih perspektiva (detalje ili kompletan izgled predjela), vođenje bilješki o značajnim dijalogima između članova grupa i /ili između njih i ljudi koje su sreli na putu; i tako dalje.

Varijable	<ol style="list-style-type: none"> 1) Ova vrsta istraživanja može biti primijenjena za urbani, pejzaž predgrađa, ruralni i prirodni pejzaž. 2) Bilo bi veoma interesantno ponoviti istraživanje iste maršrute obraćanjem pažnje na nešto što prvog puta nije zabilježeno (takođe je moguće zamijeniti grupe). 3) Moguće je promijeniti stvari fokusiranjem na predmete u drugoj posjeti. 4) Istraživanje odabranog prostora biciklom.
Znanje koje se predhodno zahtijeva od učenika	<p>Učenici/e treba da posjeduju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osnovne vještine za čitanje mapa; - znanja o istraživanju na terenu (prikupljanje informacija i njihova sistematizacija); - neka znanja o elementima prirodne sredine u višim razredima; ova znanja se ne zahtijevaju kod mlađih učenika/ca ili samo nekoliko osnovnih definicija.
Očekivanja od učenja	<ul style="list-style-type: none"> - Iskustvo o razgledanju terena, razvijanje sistematskog razgledanja terena. - Kritičko upoređivanje sadržaja na mapi do elemenata koji čine prostor. - Interpretacija karakteristika prostora upotrebom različitih instrumenata, dostignuća i skala posmatranja. - Kritičko procjenjivanje otvorenih i izgrađenih prostora. - Orijentisanje u prostoru, što podrazumijeva orijentisanje na mapi i bez mape. - Prepoznavanje promjena u različitim pejzažima.
Reference	<p>Pogledati Priručnik za nastavnike/ce, poglavlje 4.</p>
Domaći zadaci	<p>Domaći zadatak koji se odnosi na ove aktivnosti može biti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Slijedeći RADNE LISTOVE ZA UČENIKE/CE - CRVENA I PLAVA KRITIČKA OPSERVACIJA, 1.1. zabilježite u svesku sve što ste prikupili tokom maršrute, vodeći računa o redosljedu, a sa ciljem da se napravi kratki dnevnik sa putovanja. 2) Kompletirajte i unaprijedite mapu i crtanje napravljeno tokom faze istraživanja terena.
Zapažanja nastavnika/ce	

1. 3. GODIŠNJE PLANIRANJE I PRIPREMANJE NASTAVNIKA/CA³

U cilju usaglašavanja mišljenja oko nastavnikovog/icinog godišnjeg i mjesečnog planiranja, kao i pripremanja za nastavu, Zavod za školstvo je u 2005. godini oformio komisiju koja je dala sljedeće preporuke koje je Zavod potom usvojio:

- a) Neophodno je da svaki/a nastavnik/ca uradi **godišnji raspored** gradiva (godišnji plan rada) i da ima pripreme za neposredno izvođenje nastave. Ovo ne znači da škola, aktiv nastavnika/ca ili sam/a nastavnik/ca ne može da odluči da je potrebno da se rade i drugi oblici planiranja rada kao što su mjesečno, tematsko i sl.
- b) **Godišnji plan rada treba da sadrži (kao minimum): podatke o tome ko je uradio plan rada, za koji predmet, za koji razred i datum sjednice aktiva na kojoj je plan usvojen; teme sa fondom časova; ciljeve raspoređene po mjesecima i fondom časova za realizaciju (nekada se fond časova odnosi na jedan cilj a nekada na više ciljeva jer se u praksi može desiti da se dva ili više ciljeva realizuju tokom istog vremenskog perioda); poslije svakog mjeseca ili teme (nastavnik/ca sam/a odlučuje) treba da stoji rubrika: osvrt na realizaciju.** Nastavnik/ca može da planira realizaciju gradiva preko nastavnih jedinica, ali u tom slučaju mora se jasno vidjeti za svaku nastavnu jedinicu koji se ciljevi njome realizuju (ciljevi moraju biti kompatibilni sa ciljevima iz predmetnog programa što znači da su ili identični ciljevima iz predmetnog programa ili su operacionalizovani (didaktički razrađeni) ciljevi iz predmetnog programa). Ako nastavnici/e smatraju da treba da uvedu ciljeve mimo predmetnog programa (za 4 sedmice koje su ostale školi i lokalnoj zajednici da planiraju), onda se ti ciljevi moraju posebno istaknuti u godišnjem planu rada.
Zbog specifičnosti nastave (a što je uslovljeno uzrastom djeteta) **u razrednoj nastavi (prvih pet razreda devetogodišnje osnovne škole) potrebno je raditi jedan godišnji plan rada u kojem su po mjesecima raspoređeni ciljevi iz svih predmeta koje realizuje odjeljski starješina, tj. nastavnik/ca razredne nastave, sa predviđenim fondom časova za njihovu realizaciju.** Ako postoji potreba i u predmetnoj i u razrednoj nastavi ciljeve treba operacionalizovati.
- c) **Tekuća priprema za nastavu treba da sadrži (kao minimum): podatke o tome ko ju je radio, za koji predmet i koji razred, za koji vremenski period (jedan ili više časova), koji se ciljevi iz godišnjeg plana rada realizuju, koje su aktivnosti djece (uz potrebna nastavna sredstva, metode i oblike rada) i osvrt na realizaciju.**

Smatramo da nastavnici/e moraju imati slobodu da svoje planiranje, uvažavajući ove preporuke, sami/e osmisle i nadgrade onim što se njima čini potrebnim kako bi proces planiranja i pripremanja njima bio najsvrsishodniji.

Kada je u pitanju zapisivanje u dnevnik o tome šta se radi na času, moguća su dva pristupa: ili zapisivati operacionalizovane ciljeve iz predmetnog programa (izvedene sitnije ciljeve iz jednog krupnijeg cilja) ili (ako nastavnik/ca ima godišnji plan rada urađen preko lekcija i pripremu u kojoj se navodi naziv lekcije) zapisivati lekcije.

U prva tri razreda osnovne škole jedan čas nedeljno je predviđen za nadgledano učenje. Ovaj čas se evidentira u dnevniku a upisuju se oni ciljevi ili lekcije koji se rade na njemu. Tokom ovog časa nastavnik/ca može da radi sa učenicima/ama gradivo jednog predmeta ali i gradivo više predmeta, zavisno od toga šta želi da postigne. Na primjer, ako želi da

---

³ Cilj tekstova 1.3, 1.4, 1.5, 1.6 i 1.7 je da nastavnicima/ama pomognu u radu.

postigne kod jedne grupe učenik/ca da ovladaju određenim gradivom iz prirode i društva oni će raditi neke zadatke iz tog predmeta, dok će, možda, druga grupa učenika/ca raditi zadatke iz matematike jer im je to potrebno.

1. 4. REALIZACIJA NASTAVE PO NOVIM OBRAZOVNIM PROGRAMIMA (DO 20% SADRŽAJA)

Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa i za osnovnu školu i za gimnaziju predviđeno je da se u redovnim predmetnim programima ostavi određeni dio vremena koji će gradivom popuniti škola u saradnji sa lokalnom zajednicom (treba imati u vidu da naše lokalne zajednice možda nijesu osposobljene za ovakvo što ili da ih škole i ne konsultuju pa škole same popunjavaju taj dio programa).

Kada je u pitanju gimnazija nije bliže precizirano koliki fond časova treba prepustiti školi i lokalnoj zajednici pa se u predmetnim programima nalazi različit procenat tog vremena.

U **Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa za osnovnu školu** predviđeno je da se od 36 radnih sedmica (33 za IX razred) dvije sedmice ostave školi za organizovanje kulturnih manifestacija (Dan škole i sl.), sportskih manifestacija (kros i sl.), izleta (koji mogu biti planirani na nivou škole ili na nivou odjeljenja), školu u prirodi, polumatursku ekskurziju. Ova preporuka je ispoštovana što se može vidjeti iz Plana za devetogodišnju osnovnu školu. Dalje je predviđeno da se fond časova od četiri sedmice ne odredi centralno, tj. da ga ne planiraju predmetne komisije već da sama škola sa lokalnom zajednicom osmisli gradivo za taj fond časova. Ovi časovi mogu biti raspoređeni ili na već planirano gradivo ili se mogu definisati novi ciljevi koji su od značaja za lokalnu sredinu a nijesu predviđeni centralno određenim programom. Na primjer, iz maternjeg jezika se u starijim razredima može izučavati pisac iz tog kraja ili iz biologije biljke koje su zastupljene u određenom području. Znači, kad nastavnik/ca planira na godišnjem nivou, on/a planira za 34 sedmice, a za IX razred planira za 31 sedmicu.

Ako nastavnik/ca (u osnovnoj školi ili gimnaziji) u godišnjem planu ima ciljeva koji nijesu centralno planirani, on/a te ciljeve treba jasno da označi (npr. crvenom bojom). Ovi ciljevi moraju biti prihvaćeni od strane aktiva, a poželjno bi bilo i da budu verifikovani na Nastavničkom vijeću.

1. 5. ORGANIZOVANJE FAKULTATIVNE NASTAVE PO NOVIM PROGRAMIMA

Po novom Nastavnom planu za osnovne škole predviđena su po **DVA** časa sedmično za fakultativnu nastavu u SVAKOM razredu **devetogodišnje osnovne škole**.

Fakultativna nastava je **obavezna** za sve učenike/ce koji/e se za nju opredijele tokom te školske godine. Ova nastava se **ocjenjuje**, a ocjene se upisuju u dnevnik, svjedočanstvo i upisnicu, **ali ne utiču na opšti uspjeh učenika/ce**.

Za izvođenje fakultativne nastave je potrebno da postoji **predmetni program** odobren od *Savjeta za opšte obrazovanje*, prateći **udžbenici** ili didaktička literatura, **kvalifikovan** nastavni kadar. Međutim, u ovoj fazi reforme, školama **se preporučuje**:

PRVI CIKLUS

U prva **tri** razreda ponuditi djeci ENGLESKI JEZIK zato što postoji urađen i odobren predmetni program, program obuke za nastavnike/ce i odobren udžbenik.

DRUGI CIKLUS

Škole koje **po prvi put** realizuju administrativni prelazak iz **4. u 6. razred reformisane škole**:

- ponuditi izučavanje **drugog stranog jezika** (Zavod je napravio *Uputstvo za izvođenje nastave*) ili **šah** (program koji je odobren od Savjeta za opšte obrazovanje).

Prednost ovakvog pristupa se ogleda u tome što škole na taj način anticipiraju broj djece koja će od **trećeg ciklusa** izučavati **drugi strani jezik**, vode računa o sopstvenom kadru, a za **šah** imaju program po kome se radi.

TREĆI CIKLUS

Preporučujemo da se učenicima/ama, u perspektivi, nudi izučavanje **trećeg stranog jezika** (ova mogućnost će biti daleko interesantnija kada se steknu uslovi da učenici/e u kontinuitetu od 4. razreda imaju organizovanu fakultativnu nastavu iz stranih jezika) ili nekih specifičnih programa koji odgovaraju potrebama učenika/ca za daljim produbljivanjem znanja.

Na čemu bi trebalo dalje raditi?

- Pristupiti kontinuiranoj i planskoj izradi **predmetnih programa** za fakultativnu nastavu.
- Podsticati škole da iniciraju izradu takvih programa.
- Podsticati nastavnike/ce da, u nedostatku urađenih programa, **sami/e** naprave *plan rada* ili *okvirni program* za oblast iz njihove kompetencije, a koji bi, **za prvo vrijeme**, omogućili sistematičan i ozbiljan pristup u organizovanju nastave.

1. 6. OBAVEZNI IZBORNI SADRŽAJI

Prema usvojenom Nastavnom planu opšte gimnazije, pored obaveznih izbornih predmeta predviđeni su i **OBAVEZNI IZBORNI SADRŽAJI**. Obavezni izborni sadržaji imaju položaj i funkciju koja ih ne može u potpunosti poistovjetiti sa nekadašnjim „slobodnim/vannastavnim aktivnostima“ u školama. Sastavni su dio opšteg javno važećeg obrazovnog programa za opštu gimnaziju, odnosno u potpunosti komplementarni sa ciljevima i zadacima gimnazijskog obrazovanja.

Kako je izmjenom koncepta gimnazije akcenat stavljen na obavezne izborne predmete, tako i njima komplementarni obavezni izborni sadržaji **naglašavaju izbornost i obaveznost, kako za nastavnike/ce tako i za učenike/ce**.

Obavezni izborni sadržaji su **dio godišnjeg programa rada škole**, što znači da se planiraju na početku školske godine, za čitavu školsku godinu. Vrijeme koje nastavnik/ca provodi u ovim aktivnostima **ne ulazi u njegovu/njenu sedmičnu normu**.

Kao što je poznato, u članu 56 Zakona o gimnaziji (2002.) regulisano je radno vrijeme nastavnika/ce i navedeno da su nastavnici/e: „... **dužni da, pored norme časova ... ostvare još dva časa neposrednog rada sa učenicima/ama...**“.

Obavezne izborne sadržaje ne treba poistovjećivati ili koristiti za organizovanje dodatne i dopunske nastave. Naime, funkcija obaveznih izbornih sadržaja je, mnogo više, da maksimalno podrži veće i strukturisanije učešće učenika/ca, roditelja i lokalne zajednice u životu škole, da podrži učenike/ce da strukturirano i kreativno koriste slobodno vrijeme, da doprinosi izgradnji pozitivne klime među svim učesnicima/ama u vaspitno-obrazovnom procesu, da unapređuje kulturu škole i njenu reputaciju u sredini, dakle - da u potpunosti podržava ostvarivanje ciljeva i zadataka gimnazijskog obrazovanja.

Zato, način osmišljavanja, organizacije i realizacije obaveznih izbornih sadržaja nudi mogućnosti kreativnog i fleksibilnog pristupa, u okviru obaveznih 70 časova godišnje (za učenike/ce 1, 2. i 3. razreda), odnosno 30 (za učenike/ce 4. razreda).

Forma „1+1“, navedena u Planu, omogućava da se prvih 35 časova realizuje u samoj školi, a da se drugih 35 realizuju u saradnji sa lokalnom zajednicom. Time je omogućeno da se obavezni izborni sadržaji realizuju na „kumulativan“ način, npr. vikendom, nakon obaveznih časova, u toku raspusta i slično. Očigledno je da nema svrhe svrstavati ove aktivnosti u raspored obaveznih časova. Zato **ni jesu sastavni dio rasporeda časova i ne ocjenjuju se.**

Takođe, jasno je da se vrijeme nastavnika/ce provedeno u ovim aktivnostima ne može računati kao dio njegove/njene sedmične norme časova. Svaki/a nastavnik/ca, u sklopu četrdesetočasovne radne nedjelje, ima obavezu da realizuje obavezne izborne sadržaje sa učenicima/ama.

Cilj je da kvalitet, prilagođenost učeničkim potrebama i sklonostima i raznovrsnost, stalno jačaju motivisanost učenika/ca da se uključuju u njih. Time se postepeno postiže promjena ukupnog školskog ambijenta i škola postaje mjesto gdje se zadovoljavaju i specifična interesovanja učenika/ca. Učenik/ca, nastavnik/ca, roditelj, škola i sredina se bliskije povezuju, razvijaju saradnju, što je u funkciji ostvarenja reformskih ciljeva.

Šta mogu biti **obavezni izborni sadržaji**:

- raspon aktivnosti je veoma širok, ali je neophodno pažljivo praviti strukturu obaveznih izbornih sadržaja i prilagoditi ih interesovanjima i potrebama učenika/ca, sa jedne strane, i preferencijama nastavnika/ca, sa druge,
- planiranje i realizacija obaveznih izbornih sadržaja značajno je i za rad stručnih aktiva, koji ih mogu planirati iz svojih oblasti, istovremeno snažeći rad stručnih aktiva,
- način na koji škola indentifikuje i odlučuje o izboru i planiranju mogućih obaveznih izbornih sadržaja zahtijeva pažljivo identifikovanje potreba učenika/ca, procjenu kapaciteta i zajedničko odlučivanje nastavnika/ca, učenika/ca i roditelja, čime se jača i osjećanje odgovornosti u realizaciji i postizanju rezultata, ali i osjećanje pripadanja i „vlasništva“ svih uključenih strana.

Orijentacije radi, navodimo samo pojedine aktivnosti koje mogu biti osnov za koncipiranje obaveznih izbornih sadržaja:

- istraživački radovi (učenički projekti) iz različitih oblasti i njihove prezentacije;
- izložbe (fotografija, likovnih radova...);
- dramski studio, teatar, školska radio-stanica;
- modni dizajn, revije i animacije modnih revija;
- školska muzička grupa, koncerti i zabave na nivou škola i lokalne zajednice;
- prijedlozi za bolja arhitektonska rješenja;
- ekološke radionice;

- upoznavanje, istraživanje i/ili prezentacija kulturno istorijskih znamenitosti;
- sportske aktivnosti, folklor, ples;
- humanitarni i volonterski rad (sa starim osobama, djecom i mladima sa posebnim potrebama i sl.);
- informatička radionica;
- omladinski parlament;
- debatni klubovi;
- izleti i ekskurzije sa precizno osmišljenim zadacima i prezentacijom istih;
- saradnja sa NVO, drugim školama i uključivanje u programe istih;
- organizacija književnih večeri, gostovanja različitih predavača.

Nastavnik/ca je moderator/ka ovih aktivnosti – on/a pomaže učenicima/ama da osmisle, planiraju i realizuju ove aktivnosti, uz stalno podsticanje njihove što veće inicijativnosti i kreativnosti. Roditelji mogu biti njihovi aktivni partneri, koji će predlagati i učestvovati u realizaciji obaveznih izbornih sadržaja.

Dakle, kvalitetno osmišljeni obavezni izborni sadržaji, osim navedenog, obavezno uključuju dostupnost rezultata (prezentovanje) različitim publikama ili korisnicima i u školi i u lokalnoj zajednici.

2. KONSTRUKTIVISTIČKA TEORIJA UČENJA I OBRAZOVNI PROCES^{4,5}

Rezime:

Kakva je škola danas i kakve su joj promjene potrebne? To je osnovno pitanje kojim se bavimo u ovom tekstu. Škola se posmatra iz ugla teorije konstruktivizma i zadatak je da se analizira postojeća nastavna praksa, da se utvrde njena realna dostignuća i osnovne slabosti, te da se polazeći od toga predlože promjene koje su, gledano iz ugla ove teorije, potrebne današnjoj školi. Na pitanje kakve su promjene potrebne školi, odgovarajući jednom rečenicom, mogli bi reći ovako: U konstruktivistički zasnovanom obrazovnom procesu, težište interesovanja pedagoške misli pomjera se sa sadržaja učenja, i pitanja šta djeca treba da uče, na aktivnosti učenja, i pitanje: kako djeca treba da uče? U središtu obrazovnog procesa nije više samo program učenja, njegov sadržaj, već i aktivnost učenja, njegova djelatnost.

Ključne riječi: nastavni proces; proces učenja.

Uvod:

Šta škola predstavlja u životu djeteta? Kakva joj je uloga i kako ona ostvaruje tu ulogu? Šta u školi treba da se uči? Kako i zašto treba da se uči? Kakav treba da je odnos učenika/ca i nastavnika/ca u školi, šta treba da radi jedan, a šta drugi?

Svjedoci smo činjenice da se za svako od ovih pitanja teško postiže konsenzus. Mišljenje stručnjaka se razlikuje od mišljenja nastavnika/ca praktičara. Stručnjaci različitih disciplina: psiholozi, pedagozi, filozofi o školi i o nastavi, imaju različito mišljenje. Nastavnik/ca istorije nastavu vidi drugačije od nastavnika/ce matematike, a nastavnik/ca muzike drugačije i od jednog i od drugog. Učitelj/ica misli drugačije od predmetnog nastavnika/ce. Oni koji su u školi, na školu gledaju drugačije od onih koji nijesu u njoj. Konačno, ako pogledamo teoriju pedagoške misli i istoriju škole, ono što ćemo zasigurno odmah zapaziti jesu raznolika shvatanja, različiti pristupi, različite, ponekad i protivurječne preporuke. Još se veća raznovrsnost shvatanja o školi pojavi u trenutku kada se ovo pitanje aktualizuje, kada postane interesantno za širu javnost i kada se u raspravu o školi uključi školsko okruženje, roditelji, pa i sami/e učenici/e. U mnoštvu različitih pogleda na školu danas se ipak mogu izdvojiti dva prilično konzistentna stava. Jedan, tradicionalan, koji podržava status quo, i drugi, kritički nastrojen prema postojećoj školi, s idejom radikalnih promjena u njoj.

Prema mišljenju prvih, u današnjoj školi je sve u redu. Uloga škole je bila, a i danas je, da djeci prenosi znanje i škola tu svoju ulogu uspješno ostvaruje. Nastavnici/e su stručni/e za predmet koji predaju. Planirani časovi se realizuju. Škola učenicima/ama daje široko, opšte obrazovanje i većina djece uspješno završi školu i bez većih problema nastavlja školovanje (čak i u inostranstvu i čak su tamo među najboljima). Normalno je da jedan broj djece ima problema u školi. Škola je zahtjevana - ona ne samo da daje znanje već i rangira učenike/ce u skladu sa njim. Školu treba osavremeniti, ali tako da se *inoviraju* postojeći obrazovni programi. Programe, po njima, treba osloboditi nebitnih detalja i u njih treba unijeti savremena dostignuća nauke i tehnike.

---

⁴ Zoran Lalović: *Konstruktivistička teorija učenja i obrazovni proces*, Vaspitanje i obrazovanje br. 4. Podgorica 2004. str. 201-219.

⁵ Zoran Lalović: *Konstruktivistička teorija na učenjeto i obrazovni proces*, Obrazovni refleksi br. 3-4. Biro za razvoj na obrazovanieto, Skopje. 2004. str. 26-39.

Drugi školu vide kao uniformnu ustanovu koja se nije prilagodila ni vremenu, ni osnovnim potrebama svojih polaznika. Znanje koja učenici/ce steknu u školi opisuje se kao nedovoljno jasno (neshvaćeno od strane učenika/ca), nepovezano, statično i nekritičko. Istina je, tvrde oni, da učenici/e na kraju školovanja znaju veliki broj podataka, znaju brojne činjenice, formule i definicije, ali zbog načina kako se u školi uči oni/e to znanje teško povezuju i teško ga koriste u životu. Svojom koncepcijom i načinom rada škola kod učenika/ca podgrijava konformizam, gradi zavisnu i pasivnu ličnost. Školi, po njima, nijesu dovoljne „kozmetičke” promjene, poput inoviranja obrazovnih programa, potrebne su radikalne promjene - promjene koje mijenjaju suštinu i samu *filozofiju škole*.

Kakva je zapravo škola i kakve su joj promjene potrebne ? To je pitanje kojim se bavimo u ovom tekstu. Odmah treba reći da stav koji mi ovdje zastupamo nije neutralan. Školu posmatramo iz ugla *teorije konstruktivizma* (trenutno dominantna teorija učenja), i sebi smo postavili zadatak da analiziramo postojeću nastavnu praksu, da utvrdimo njena realna dostignuća i osnovne slabosti, te da polazeći od toga, predložimo promjene koje su, gledano iz ugla ove teorije, potrebne današnjoj školi. Korijeni teorije konstruktivizma sežu do početka proteklog vijeka i nalaze se u radovima: Đž. Djulja; Ž. Pijažea; Đž. Brunera i L. Vigotskog. Originalan teorijski i praktičan doprinos ovoj teoriji dali su: prof.dr. I. Ivić i dr. A. Pešikan (AU/N).

Rezultati nastave:

Koliko učenici/e nauče u školi, Kakav je kvalitet njihovog znanja, Koliko škola osposobljava učenika/cu za dalje učenje, Kakvu ličnost formira škola – predstavlja set pitanja kojima se bavimo u sagledavanju rezultata postojeće nastavne prakse.

- *Koliko učenici znaju i koliko nauče u školi ?*

Na pitanje, koliko učenici/ce znaju i koliko nauče u školi, obično se dobiju različiti, ponekad i sasvim suprotni odgovori. Jedni tvrde kako škola učenicima/ama daje opšte i široko obrazovanje, a drugi da škola u ovom pogledu ne ostvaruje ni minimum zahtjeva koji su joj postavljeni. I zaista, ako odgovor na ovo pitanje potražimo u školskim programima i pogledamo šta sve oni sadrže, ili ako pogledamo školske udžbenike i vidimo šta je sve predviđeno da se uči, rekli bi, kako je škola akademski ozbiljna i kako učenicima/ama pruža široko, opšte obrazovanje. Na osnovu analize *sadržaja programa i udžbenika* mogli bi, bez pretjerivanja, čak i tvrditi, kako je naša škola u pogledu akademskog nivoa i širine obrazovanja koje nudi djeci, među najboljim školama u svijetu. Ako, sa druge strane, pogledamo rezultate testiranja osnovnih pojmova koje učenici/e steknu u osnovnoj školi, a radi se o *elementarnoj pismenosti* iz školskih predmeta: maternji jezik, matematika, prirodne nauke, istorija i geografija, koja su u posljednjim godinama obavljena u našim školama (istraživanja Havelka, N. 1992.), vidimo, kako naši/e učenici/e, u najboljem slučaju, ovladaju tek polovinom obrazovnog programa (iz prirodnih nauka to je svega oko 25%, iz istorije oko 30%), te kako su stvarna znanja naših učenika/ca daleko ispod očekivanog nivoa obrazovnih programa i predviđenog sadržaja udžbenika.

Evidentan je raskorak između ozbiljnosti i akademskog nivoa obrazovnog programa, sa jedne, i realnih postignuća učenika/ca sa druge strane i očigledno je, da pitanje kvaliteta i sadržaja školskih programa nije isto što i pitanje kvaliteta i sadržaja znanja učenika/ca. Na jednoj strani, gledano iz ugla školskih programa, imamo, akademski veoma zahtjevno projektovanu školu, a na drugoj strani, gledano iz ugla postignuća učenika/ca, imamo školu u kojoj učenici/e, u najboljem slučaju, ovladaju tek fragmentima predviđenog programa.

Rasprava o obrazovnim postignućima škole izazova još veću zabrinutost kada se sa pitanja kvantiteta, pređe na pitanje kvaliteta znanja učenika/ca. Za definisanje kvaliteta znanja, ključne odrednice su *cjelovitost i praktičnost* znanja. Pored toga što je važno da učenici/e iz škole izađu snabdjeveni određenom količinom znanja, važno je, da oni to znanje znaju da koriste i da mogu da ga primjenjuju u životu i u narednom učenju. Dakle, raspravu o rezultatima nastave i o obrazovnim postignućima učenika/ca u školi, pored pitanja: Koliko naši učenici znaju i koliko nauče u školi - treba proširiti i pitanjem: *Koliko im znanja koja nauče u školi pomažu da se uspješno prilagode životu i narednom učenju.*

- *Kakva su znanja učenika/ca?*

Kada se na pravi način povede rasprava o kvalitetu znanja koja učenici/e iznose iz škole u stručnoj javnosti, pa i među samim nastavnicima/ama, prevladuje mišljenje kako su znanja učenika/ca:

- *nedovoljno shvaćena* (najčešće počivaju na pamćenju),
- *fragmentarna, isparcelisana, segmentarna* (učenici/e znaju dosta podataka, poznaju formule i definicije, ali se ne može reći da vladaju nekim sistemom znanja),
- *nedovoljno upotrebljiva, knjiška, verbalna* (znanje koje učenici/e pokažu u ispitnoj, test-situaciji u školi, rijetko kada koriste u životu, ili kada uče nove lekcije),
- *nedovoljno trajna* (brzo se zaboravljaju).

„*Fragmentacija znanja*“, „*usitnjenost znanja*“, „*znanje po fijokama*“, za mnoge danas, predstavlja jedan od najvećih problema škole i karaktera školskog učenja. Brojne analize posvećene efektima školskog učenja kod nas (Havelka, N. 1992; Ivić, I. 2001, i dr.) pokazuju kako naši/e učenici/e poznaju brojne pojedinosti, kako im je znanje pocjepano i isparcelisano po pojedinim disciplinama (predmetima), pa čak i po pojedinim lekcijama; kako oni/e to znanje teško povezuju i kako ga teško koriste kada uče nove sadržaje, ili kada treba riješavati nekakav realan životni problem. Posebnu pažnju izaziva upozorenje, kako ovo nije karakteristično samo za prosječne, ili za manje uspješne učenike/ce, već je isto tako *svojstveno odličnim učenicima/ama* (Yeger, 1991.), koji/e imaju iste, ili vrlo slične probleme kada znanje stečeno u školi treba primijeniti u životu.

Škola daje nepovezanu mrežu znanja i nije teško pronaći primjere koji potvrđuju ovu činjenicu. Ivić na primjer, s pravom upozorava kako većina učenika/ca tokom školovanja ima osjećaj: *da sa učenjem određenog predmeta, svake godine treba da počnu od početka*, umjesto da imaju svijest kako im se znanje iz godine u godinu proširuje i dograđuje; ili kako imaju osjećaj da je svaka lekcija koju uče u školi: *svijet za sebe*, i kako je *treba naučiti nezavisno, i bez ikakvog dodira sa drugim lekcijama* (Ivić, I. 2001. str. 77.), umjesto da vide kako je učenje sadašnje lekcije zapravo proširivanje i produbljivanje ranije naučenih lekcija, ili kako je lekcija koju sada uče osnova za učenje narednih lekcija u okviru tog ili nekog drugog predmeta.

Pored činjenice da su školska znanja isparcelisana i pocijepana unutar sebe, zapaža se postojanje diskontinuiteta i sve većeg jaza između tzv. školskog i vanškolskog znanja i iskustava učenika/ca. Dok ide u školu učenik/ca ima osjećaj kako postoji znanje koje se uči u školi i koje se koristi samo u školi. Pored te vrste znanja, paralelno sa njim, u svijesti učenika/ca postoji i drugo znanje. Ovo znanje učenik/ca stiže van škole, u neposrednom dodiru sa svojom okolinom i koristi ga u svim situacijama, u školi ili izvan škole, koje realno predstavljaju problem. Za razliku od školskih, vanškolska znanja su upečatljiva, veoma živa i karakteristična su po tendenciji spremnosti da se odmah iskoriste kada se za tim

ukaže potreba. Raspravljajući o istom problemu, Gardner (1993.) se pita: *Zašto toliko studenata očuva „dječije”, naivno shvatanje o svijetu i o pojavama, npr. u fizici, kao da nikada nijesu išli u školu?* I zaista, sve nas treba da zabrine: Zašto toliko učenika/ca završnih razreda osnovne škole, pa i učenici/e na višim stupnjevima školovanja, očuvaju dječije naivno shvatanje svijeta i pojava, kao da nikada nijesu išli u školu, ili kao da nikada nijesu bili u dodiru sa naučnim objašnjenjima kojima ih godinama uči škola? Ako npr. učenika/cu završnog razreda osnovne škole pitate: *Zašto je zimi hladnije nego ljeti? ili Zašto je noću tamno?* – obično se prvo dobije tzv. *regresirani* (iskustveni odgovor), koji je bliži naivnom shvatanju djeteta nego onome što je učeno u školi (npr. učenik/ca će reći: *Zimi je hladnije zato što pada snijeg!*).

Da zaključimo. Tokom školovanja učenici/e uče dosta podataka, dosta činjenica, formula i definicija, ali se na kraju pokaže kako im je znanje nedovoljno trajno i kako je praktično neupotrebljivo izvan konteksta lekcije u kojoj je naučeno. Znanje koje kao cilj ima da se prosto nagomilaju podaci, termini i formule; koje tokom učenja nije povezivano ni sa životnim, ni sa prethodnim školskim iskustvom djeteta; koje tokom učenja učeniku/ci nije učinjeno dovoljno razumljivim, i koje on/a, samim tim, nije uveo/la u nekakav sistem znanja, kao posljedicu ima kratkotrajnost, inertnost i neprimjenljivost znanja. Takvo znanje nazivamo *verbalnim* ili *knjiškim* znanjem i ovim terminima opisujemo činjenicu da su učenici/e koliko - toliko uspješni/e u ispitnoj, test - situaciji u školi, a u isto vrijeme neuspješni/e kada to isto znanje treba iskoristiti da bi se riješio kakav realan, životni problem. Za neuspjeh obično okrivimo učenika/cu, a radi se o tome da ga sam *proces*, tj. način kako je to znanje učeno u školi, *čini dostupibilnim samo za akademske potrebe* (Richardson, 1997.), upotrebljivim u ispitnim, testovnim situacijama u školi, i to najčešće kao direktan odgovor na nastavnikovo/cino direktno postavljeno pitanje, a praktično neupotrebljivim izvan škole, za rješavanje realnih životnih problema.

Način, kako učenici/e uče u školi - predstavlja dakle ključno pitanje za raspravu o rezultatima i o kvalitetu obrazovnih postignuća učenika/ca u školi, i prije nego što se ozbiljno pozabavimo ovim pitanjem, smatramo važnim da preispitamo i ostala dva pokazatelja uspješnosti škole: *Koliko škola osposobljava učenika/cu za dalje učenje i Kakvu ličnost formira škola.*

Pored znanja, učeći u školi, učenici/e bi trebalo da „nauče” i obredne oblike mišljenja, određene stavove, pa i određene vrijednosti i osobine ličnosti. Pored informativne, škola ima formativnu i socijalizacijsku ulogu, i pitanje je: *Da li škola ostvaruje ove svoje tako važne uloge.*

- *Koliko škola osposobljava učenika/cu za dalje učenje?*

Poznati ruski psiholog Vigotski (1965.), objašnjavajući ulogu škole, na jednom mjestu kaže kako treba razlikovati učenje *koje daje onoliko koliko daje* i učenje *koje daje više nego što neposredno daje*. Svako je učenje, u suštini, čin *promjene* i očekivanje je da nakon učenja učenik/ca postane drugačiji/a. To očekivanje nije vezano samo za promjenu u smislu novih saznanja (novih znanja), već se očekuje da se tokom učenja u školi i sama sposobnost saznavanja unaprijedi. Rasprava o obrazovnim postignućima škole ovdje ponire iza znanja po sebi i više nas ne interesuje samo to - šta će učenik/ca nakon učenja *znati*, već i to - šta će *moći*, i kako će se ubuduće odnositi prema zadacima intelektualnog tipa?

Polazeći u školu dijete stupa u jednu za njega novu aktivnost, aktivnost školskog učenja i normalno je očekivati da nakon niza godina koje provede u školi, dijete iz škole izađe snabdjeveno ne samo znanjem, *već i efikasnim tehnikama za samostalno sticanje znanja* (Ivić, I. 1988.). Znati učiti, značajno je samo po sebi, jer onaj koji zna da uči, ne samo da

brže uči, već uči kvalitetnije i bolje koristi rezultate svog učenja. Međutim, znati učiti, danas je pitanje najviših dometa obrazovnih postignuća škole i slobodno se može reći - njen kranji cilj. Dok je tokom prošlog vijeka još i bilo nekog smisla gajiti nadu kako će škola učenicima/ama dati potrebnu količinu znanja koja će ih učiniti spremnim za život i za profesiju, danas to ni iz daleka nije slučaj. Količina informacija kojima raspolaže nauka danas mnogostruko premašuje mogućnosti pojedinačnog uma, ma kakav on bio, i od sadašnje/g učenika/ce se očekuje da tokom cijelog života uči, da stalno preispituje i dograđuje svoje znanje, jer je to jedini način da se očuva kontakt sa sredinom u kojoj se živi i korak sa profesijom koja se obavlja.

Nasuprot tako shvaćenoj ulozi škole, u praksi, mi se često uvjerimo kako naši/e učenici/e ne poznaju *tehnik intelektualnog rada* i kako se na kraju školovanja pokažu nedovoljno samostalni/e i praktično nekompetentni/e za aktivnost učenja. Postoje i oni koji se neće odmah složiti sa ovakvim zaključkom. Reći će, kako nastavnici/e u školi potroše dosta vremena pokazujući učenicima/ama kako da uče, ili im sugerišući kako da savladavaju pojedine lekcije, a radi se o tome da su takva direktna podučavanja učenja praktično od male koristi u odnosu na vrijeme koje učenici/e provodu učeći tako što samo ponavljaju ono što je nastavnik/ca rekao/la, ili tako što doslovno, ili svojim riječima, prepričavaju ono što je napisano u udžbeniku.

Ako pogledamo šta tokom niza godina koje provedu u školi učenici/e tamo rade i kako zapravo uče, a tvrdimo, da uče tako što samo ponavljaju ono što su drugi smislili, ili što su im rekli, možemo čak i tvrditi, kako naši učenici/e praktično i nemaju priliku da stvarno uče, pa samim tim, ni priliku da nauče kako da uče. Naime, uzaludno je učenika/cu direktno podučavati učenju, pa makar te pouke bile i ispravne, ako su stvarni zahtjevi učenja, svaki put, svedeni samo na slušanje, na pamćenje i na ponavljanje unaprijed pripremljenih zaključaka nastavnika/ce. Treba znati, ovdje se radi o jednoj vrsti znanja koje se uči, ali koje se *ne može direktno podučavati* (predavati), i to je osnovno za razumijevanje uzaludnih, a inače dobronamjernih napora nastavnika/ce da direktno poduče učenika/cu učenju. Polaznu tačku za učenje ovih sadržaja treba tražiti u *aktivnostima* subjekta (u odnosu na objekte saznanja), a ne u prostom djelovanju objekata (npr. sadržaja i nastavnika/ce) na subjekta. Ono šta učenik/ca radi na času, to kako stvarno uči (aktivnost učenja), uzidano je i u rezultat (cilj) učenja i to je osnovno za razlikovanje nastave koja daje onoliko koliko daje, i nastave koja daje više nego što neposredno daje.

Da zaključimo. Učenici/e u školi zaista naporno uče, ali se to učenje najčešće odvija *uz zahtjev, i na način*, da se upamte i da se kasnije reprodukuju zaključci tuđih intelektualnih djelatnosti. Učeći tako učenici/e su praktično navedeni/e da u nastavi koriste samo jedan dio svojih potencijala, i to onaj dio koji u hijerarhiji sposobnosti pripada nižim i primitivnijim sposobnostima. Na kraju učenja oni/e zaista nauče kako da pamte, ili kako da reprodukuju sadržaje, i pokažu se prilično sigurnim kada se zatraži da nešto od onoga što su naučili/e ponove, ali zato krajnje nesigurnim kada se zahtjev promijeni i kada se umjesto ponavljanja zatraži nešto drugo, npr. da iznesu svoje mišljenje o sadržaju koji su naučili/e.

Pored *metodskog redukcionizma* (o kome je upravo bilo riječi), u školi je na sceni i tzv. *monometodizam*, ili činjenica da se školsko učenje odvija uvijek na manje - više isti način.

Ako pogledamo časove različitih predmeta koji se tokom godine odvijaju u školi, ili časove koji se izvode na nižim i na višim uzrastima, lako utvrdimo kako je metoda jednoličnost nastave osnovna karakteristika današnje škole. Isti, ili gotovo isti metodski postupak, verbalno izlaganje nastavnika/ce, dosljedno se koristi, bez obzira na uzrast učenika/ca, bez obzira na cilj učenja, i bez obzira na predmet koji nastavnik/ca predaje. Tipična šema časa obično podrazumijeva: uvodni dio časa, koji može da znači najavu teme od strane

nastavnika/ce; glavni dio, gdje nastavnik/ca predaje, pokazuje, objašnjava i sistematizuje sadržaje teme; i završni dio gdje se utvrđuje koliko je od onoga što je nastavnik/ca predavao/la učenik/ca zapamtio. Ovo je slika jedne monotone škole, škole u kojoj se tokom dana smjenjuju časovi (predmeti), mijenjaju se i učionice i nastavnici/e, a zapravo je sve manje - više isto, nastavnik/ca koji predaje i učenik/ca koji sluša.

Suprotno takvom, uniformnom modelu, očekivanje je da škola dovede djecu u kontakt sa *raznovrsnijim intelektualnim zadacima*, i da svaki predmet koji se uči u školi dâ ono što je specifično za njega. Svaki školski predmet je specifičan sistem znanja, u sebi integriše specifičan metod mišljenja i angažuje specifične aktivnosti učenja. Nastavni predmeti kao što su matematika i jezik, ne samo da se razlikuju po sadržaju, već i po obliku mišljenja koje reprezentuju u školi. Isto tako, gramatika i literatura koje se izučavaju u okviru istog predmeta, ne samo da se razlikuju po sadržaju, već i više po modelu mišljenja koji je ugrađen u njih. Zavisno od prirode i tipa znanja, učenik/ca se u školi susreće sa različitim tipovima problema, u matematici sa jednom vrstom, u literaturi sa drugom vrstom problema, i u susretu sa njima razvija specifične oblike mišljenja. Ovi oblici mišljenja, iako većini odraslih već „poznati“, za dijete su suštinski *novi oblici mišljenja*. Oni se u individualnom razvoju djeteta ne javljaju spontano, ne prenosi ih nasljeđe, već u svakoj generaciji moraju nanovo da se uče. Dakle, ako škola želi da unaprijedi mišljenje svojih polaznika, da ga uzdigne iznad spontanog mišljenja i da ga obogati kognitivnim vještinama da kojih su došle generacije prije njih, onda je njen zadatak da obezbijedi reprezentativan uzorak takvih vještina, i da *putem učenja* omogući njihovo usvajanje u školi. Osnovna ideja škole zapravo i jeste u tome da se kroz pojedine nastavne oblasti razvijaju pojedini domeni mišljenja, i da je nastava svakog predmeta specifična u smislu da je *predmetnost* neodvojiva karakteristika aktivnosti školskog učenja. (Šćedrovicki, prema Ivić, I. 1977.)

Da zaključimo, ako je mišljenje metod, a jeste, onda je sužena svijest direktna posljedica suženog repertoara metoda u nastavi. Sinonim za efikasnu nastavu je metodski raznovrsna nastava. To je nastava u kojoj svaki/a nastavnik/ca čuva specifičnost struke koju zastupa i gdje vodi računa o skladu *između sadržaja* (tj. predmeta učenja) i *metoda* (tj. aktivnosti) učenja. Gledano iznutra to je misaono raznovrsna nastava gdje učenik/ca u jednoj prilici rješava probleme, a u drugim prilikama kreira i organizuje svoje ideje; gdje na jednom dijelu časa prati i analizira izlaganje nastavnika/ce, a na drugim dijelovima samostalno rekonstruiše i otkriva znanja. To je, nadalje, socijalno raznovrsna nastava gdje nakon individualnih aktivnosti učenici/e stupaju u grupne i timske aktivnosti učenika/ca; gdje nastavnikovu/cinu individualizovanu pomoć pojedinom/oj učeniku/ci, smjenjuju socijalna podrška i specifični zahtjevi drugih učenika/ca u odjeljenju.

Važno je razumjeti da je raznovrsnost, i variranje različitih metoda i oblika rada u nastavi, više od svakog oblika i svake metode pojedinačno. Sa variranjem metoda i oblika nastavnog rada razbija se monotonija, nastava postaje dinamičnija, a učenici/e se grade u osobe sa više različitih mogućnosti jer se već u školi prilagođavaju socijalno i misaono raznovrsnim situacijama koje ih čekaju u životu. U isto vrijeme povećava se vjerovatnoća da će neka od metoda učenja odgovoriti na specifične zahtjeve i onih učenika/ca koje nastavnikovo/cino predavanje inače rijetko dotiče. Uz one koji pokazuju sposobnost memorisanja, na listu uspješnih učenika/ca, pojaviće se i oni/e koji/e imaju sposobnost kreiranja, ili oni/e koji/e su duhoviti/e. U školi ima mjesta za sve metode učenja, od učenja napamet do rješavanja problema, i za sve oblike nastavnog rada, od frontalnog do grupnog i individualnog rada. Problem se javi u trenutku *kada jedan metod učenja pružme dominaciju nad ostalima* (Pešikan, A.), pa ga srećemo u gotovo svakoj od situacija školskog učenja, bez obzira na predmet učenja; bez obzira na cilj učenja, i bez obzira na uzrast na kome se učenje odvija. Tek kroz interakciju različitih intelektualnih aktivnosti

djeteta, u različitim socijalnim kontekstima učenja i na različitim intelektualnim sadržajima moguće je obezbijediti razvojnu ulogu škole i formativnu prirodu školskog učenja.

U raspravi o postignućima učenika/ca u školi, ostalo je još jedno važno pitanje: *Kakvu ličnost formira škola.*

- *Kakvu ličnost formira škola?*

Odgovor na ovo pitanje je normalno tražiti u zvaničnim dokumentima, među definisanim ciljevima škole. Međutim, ako danas postavite pitanje, šta su ciljevi škole i šta škola zapravo treba da ostvari, kod nastavnika/ca obično izazovete zbunjenost. Dobiju se raznovrsni odgovori, bliži ličnom gledanju svakog/e od nastavnika/ca nego onome što piše u zvaničnim dokumentima. Ako pogledamo nastavnikovu/činu pripremu za čas, u njima se mogu pronaći ciljevi, ali su oni, ili suviše uopšteni ili su praktično u neskladu sa onim što nastavnik/ca radi na času. Ako konačno pogledamo i zvanične dokumente, naći ćemo ciljeve i ustanoviti, kako su, ili idealistički (pa više govore o željenom, nego o realno mogućem), ili su suviše uopšteni (pa su više ukras programa, nego orjentir nastavniku/ci za rad u školi).

Ono što danas svi dobro poznaju (i nastavnik/ca, i roditelj, i učenik/ca) jesu sadržaji programa - svi znaju šta nastavnik/ca u nastavi treba da predaje, ali ono što niko dovoljno ne poznaje jesu ciljevi programa - nije jasno čemu škola teži i šta su očekivani ishodi učenja u školi. Ovo je osnovni razlog zašto je nastava više orjentisana na sadržaje programa i na lekcije nego na učenika/cu i na učenje, i razlog, zašto je škola u stanju da realizuje samo jedan broj ciljeva i to samo one koji se odnose na prenošenje sadržaja programa, i to djelimično, dok su drugi ciljevi, npr. samostalnost u učenju, nedovoljno podržani kroz nastavu. Sigurno je da se osobine ličnosti učenika/ce, njegovi/njeni stavovi i vrijednosti, razvijaju kroz nastavu, *ali ne u skladu sa proklamovanim ciljevima škole*. Škola kao polazište ima univerzalne vrijednosti poput svestranog razvoja, stvaralaštva i slobodoumnog mišljenja, a kao rezultat - *jednostranu, zavisnu i pasivnu ličnost učenika/ce*.

Ključno u cijeloj raspravi jeste upozorenje *kako je proces* (način kako učenici/e uče u školi), praktično odgovoran za *rezultat* (za ono što na kraju učenja prepoznamo kao domet, ili kao vrstu promjene kod učenika/ce), kao i upozorenje da u školi nijesu dovoljne promjene, tipa inoviranja obrazovnih programa, već promjene koje zadiru u samu sištinu i u filozofiju škole. To je upravo ono upozorenje sa kojim se konstruktivistička teorija učenja, u posljednjim decenijama prošlog vijeka nametnula zapadnoj pedagoškoj javnosti i u praksi potpuno promijenila tradicionalno lice škole.

Sintetizovan u jednoj rečenici konstruktivistički stav glasi - *to kako učenici uče u školi*, jednako je važno, a iz pozicije radikalnog konstruktivizma čak se smatra i važnijim, *od onoga šta nastavnik podučava* (predaje). Pomjeranje naglaska sa podučavanja (onoga šta radi nastavnik na času) na učenje (onoga šta radi učenik na času), baca sasvim novo svjetlo na didaktičku teoriju, zahtjeva njenu temeljnu rekonstrukciju i preispitivanje gotovo svih pitanja važnih za školu.

Konstruktivistička teorija učenja

Dok se nastava, kakvu smo upravo opisali, u suštini bavi pitanjem *sadržaja učenja* (šta se uči), i pitanjem načina njegovog transferisanja učeniku (kako nastavnik/ca podučava), konstruktivizam se dominantno bavi pitanjima koja se tiču prirode procesa učenja. Dok je u centru interesovanja postojeće nastavne prakse *proces podučavanja*, konstruktivizam se

interesuje za *proces učenja*. Dok tradicionalna didaktika prvenstveno nastoji da propiše *aktivnosti nastavnika/ce*, konstruktivizam se interesuje za *aktivnosti učenika/ce*.

Razlike ove dvije teorije, uslovno govoreći „teorije nastave“ i „teorija učenja“, proizvod su različitog shvatanja *prirode i porijekla znanja*. Dok se u prvom slučaju porijeklo znanja vidi i shvata više kao posljedica aktivnosti nastavnika/ce, u drugom slučaju ono je rezultat aktivnosti učenika/ce. Za prve je najvažnije šta na času radi i šta govori nastavnik/ca, a za druge, šta na času radi učenik/ca. U prvom slučaju, nastava se odvija u vidu predavanja, tj. predstavljanja nastavnog gradiva od strane nastavnika/ce, a u drugom slučaju, u vidu učenja.

Osnovne postavke konstruktivističkog shvatanja prirode procesa učenja mogu se izraziti na sljedeći način:

- Znanja se ne mogu, na kvalitetan način, *direktno prenositi* (transferisati) od nastavnika/ce na učenika/cu.
- Učenje je prije proces stvaranja, *kostruisanja* novih ideja na osnovu rekonstruisanja ranijih ideja, nego što je kumuliranje i preuzimanje gotovih ideja.
- Porijeklo saznanja je *u aktivnostima onoga koji uči* i znanje je vrijedno jedino kada ga pojedinac konstruiše u kontekstu sopstvenog prethodnog znanja i prethodnog iskustva.
- Učenje na važan način zavisi od prethodnih znanja i prethodnih iskustava učenika/ca, i ono je *razuman proces* jedino ako je učenik/ca u njega ličnim znanjima i ličnim iskustvima upleten/a.
- Učenje je *proces*, i znanje učenika/ce je u stalnom nastajanju, dopunjavanju ili mijenjanju prethodnih znanja i prethodnih iskustava učenika/ce.
- *Vrijedan je i sam proces* u toku kog znanje nastaje, a ne samo rezultat - znanje po sebi.

U predstavljanju konstruktivističke teorije učenja, treba dodati, da su danas ravnopravno prisutna dva pravca ove teorije tzv. *psihologijski* konstruktivizam (Pijaže, Ž.) i *socijalni* konstruktivizam (Vigotski, L.), i da nastavne koncepcije koje su zasnovane na idejama konstruktivističke teorije učenja zapravo predstavljaju sintezu ovih teorija. I jedna i druga teorija insistiraju na produktivnim i kreativnim aktivnostima učenika/ca u toku učenja, ali prva više na individualnim (samostalnim), a druga na socijalnim (kooperativnim) aktivnostima. U prvom slučaju, učenik/ca sva svoja znanja konstruiše rješavajući probleme sam/a, a u drugom slučaju, uz pomoć nastavnika/ce i sistematizovanih znanja koja škola putem programa nudi djeci. Obje vrste aktivnosti učenja, individualne i interaktivne, svoj puni smisao dobijaju tek u konstruktivistički zasnovanom obrazovnom procesu, kome u ovoj varijanti više odgovara naziv - *proces učenja*.

Nastavni proces

Na pitanje *kakve promjene su potrebne školi*, odgovarajući jednom rečenicom, mogli bi reći ovako: U konstruktivistički zasnovanom obrazovnom procesu, težište interesovanja pedagoške misli pomjera se sa sadržaja učenja, i pitanja, *šta djeca treba da uče*, na aktivnosti učenja, i pitanje *kako djeca treba da uče?* U središtu obrazovnog procesa nije više samo program učenja, njegov sadržaj, već i aktivnost učenja, njegova djelatnost.

Ova naizgled jednostavna novina, pomjeranje težišta sa sadržaja učenja na aktivnost, tj djelatnost učenja, koju uvodi konstruktivizam, iz temelja mijenja školu i sve njene važne

aspekte: shvatanje obrazovnog programa, njegove uloge i načina njegove realizacije; svatanje toga šta su relevantni izvori znanja i kako se oni koriste u školi; mijenja se nastavnikova/icina percepcija učenika/ce; stil nastavnikovog/icinog rada i način učenja; mijenjaju se uobičajeni zahtjevi koji se u školi postavljaju pred učenika/cu, način provjeravanja i ocjenjivanja znanja; mijenjaju se socijalni odnosi i klima u odjeljenju; i konačno, mijenjaju se položaj i uloge, i nastavnika i učenika u školi.

Nastavni proces, kakav imamo, počiva na tzv. kulturno – transmisivnom (sadržajnom), modelu planiranja nastave. Prema ovom modelu, kulturni razvoj djeteta vidi se kao proizvod podučavanja i zavisi isključivo od spoljašnjih činilaca, od sadržaja i nastavnika/ce. U svim varijantama, transmisivna nastava počiva na pretpostavci da se znanje može, u gotovom i unaprijed pripremljenom obliku, neposredno prenositi, transferisati od nastavnika/ce na učenika/cu, pa su u centru nastave *sadržaj i nastavnik/ca*, a teorija nastave traži odgovore na dva, za nju ključna pitanja: koji sadržaji su vrijedni učenja i kako nastavnik/ca najuspješnije da prenese ove sadržaje. U ovoj podjeli, društvo brine da odabere – šta treba da se uči, a nastavnik/ca da putem neposredne nastave poduči dijete takvim kognitivnim informacijama i moralnim pravilima. Učenje je shvaćeno kao predstavljanje od strane nastavnika/ce materijala koji treba da se nauči i podsticanje (nagrađivanje) tačnih odgovora učenika/ce. Zadatak nastavnika/ce je da daje tačna rješenja, a učenik/ca treba da ih nauči (ponovi).

Opisani model planiranja nastavnog procesa dalje se prenosi na sve njegove važne aspekte: na obrazovni program i njegovu strukturu; na način pripremanja nastavnika/ce za rad u školi; na nastavnikovo/cino razumijevanje svoje uloge u školi; na pripremu nastavnika/ce za čas; na uloge i na osnovne aktivnosti nastavnika/ce i učenika/ca na času; na klimu u učionici; na način provjeravanja i ocjenjivanja znanja učenika/ca; i konačno na način evaluacije nastavnog procesa.

Nastavni program napisan po ovom modelu obraća se nastavniku/ci i daje odgovor na pitanje sadržaja učenja (*šta se uči*). Sadrži listu tema i govori o tome šta nastavnik/ca u nastavi treba da predaje. Ciljevi učenja, ni ishodi učenja, nijesu dovoljno operacionalizovani u programu. Ciljevi su dati u formi univerzalnih, opšteljudskih vrijednosti, poput svestranog razvoja ili kreativne ličnosti, i više govore o željenom, nego o realno mogućem postignuću učenika/ca u školi. Nigdje u programu nijesu definisani ishodi učenja. Nije jasno šta su stvarni razlozi učenja i šta učenik/ca na kraju učenja treba da postane, pa je praćenje i vrednovanje obrazovnog procesa praktično svedeno na praćenje i vrednovanje realizacije nastave. Metode učenja, kao ni principi na kojima učenje treba da se zasniva, nijesu definisani u programu. Oni su ostavljeni kao dio opšte didaktičko – metodičke obuke nastavnika/ca i praktično su prepušteni pojedinačnoj inicijativi i individualnom shvatanju nastave nastavnika/ce. Sadržajni pristup planiranju obrazovnog procesa prepoznajemo i u načinu pripremanja nastavnika/ca za rad u školi. U inicijalnom osposobljavanju nastavnika/ca dominantno je njegovo/njeno stručno obrazovanje. Odnos pedagoških i stručnih predmeta daleko je više u korist stručnih, a nastavu u školi (posebno u višim razredima) može da izvodi i neko ko ima obuku samo iz naučne discipline koju predaje (uz stručni ispit). Nastavnik/ca u školi sebe doživljava kao stručnjaka za oblast koju predaje, bavi se: matematikom, fizikom, hemijom itd, a manje je pedagog, i manje se bavi učenikom/com i odnosom prema disciplini za koju je zadužen/a.

Metode koje nastavnik/ca najčešće navodi u svojoj pisanoj pripremi za čas: metoda predavanja, demonstrativno – ilustrativna metoda, frontalni oblik rada, itd. najbolje opisuju orijentaciju nastavnika/ce u planiranju nastave. Kada priprema čas, tradicionalno orjentisan/a nastavnik/ca polazi od *sadržaja programa* i planira svoju aktivnost na času. Ciljevi učenja (*zašto se uči*), kao ni metode učenja (*kako se uči*), nijesu u fokusu

nastavnikovih/cinih interesovanja. Svoju ulogu u nastavi nastavnik/ca vidi u tome da na osnovu programa organizuje vlastitu aktivnost, i da tako, na neki način, a najčešće putem predavanja, posreduje program učeniku/ci. Na samom času dominira aktivnost nastavnika/ce. Nastavnik/ca se pridržava planirane teme i sadržaja udžbenika, i samo ga/je izuzetno reakcije i pitanja učenika/ca mogu skrenuti sa onoga što je unaprijed planirao/la. Planirani sadržaj nastavnik/ca najčešće verbalno izlaže (predaje, pripovijeda, opisuje, objašnjava, čita, komentariše, sistematizuje...), a učenici/e bi trebalo da slušanjem, pamćenjem i ponavljanjem, usvoje, prime i preuzmu izloženo. Na kraju časa nastavnik/ca obično postavi nekoliko pitanja kako bi provjerio/la koliko su učenici/e zapamtili/e, a sebe procijenjuje razmišljanjem da li se u toku izlaganja pridržavao/la *predviđene artikulacije časa*, da li je bilo uvoda, razrade i zaključka. Ako je zadovoljan/na sobom (nastavom), onda je i sa učenjem sve u redu. Da je program realizovan zaključuje se na osnovu toga da li su svi planirani časovi održani i da li je nastavnik/ca ispredavao/la sve lekcije koje su programom predviđene. Koliko su učenici/e naučili/e i koliko stvarno znaju, da li je u njihovoj ličnosti i u njihovom ponašanju došlo do promjena o kojima govore vaspitno – obrazovni ciljevi, najčešće ostaje tajna.

Ovo je opis nastave orijentisane na realizaciju sadržaja programa. Naglasak je na nastavniku/ci i procesu podučavanja (na nastavi), a praćenje i vrednovanje kvaliteta obrazovanja svodi se na praćenje i vrednovanje realizacije nastave. Ovaj tip nastave najkraće možemo opisati kao: *škola usmjerena na nastavnika/cu i na nastavu; škola usmjerena na sadržaje program; škola koja pasivizira učenika/cu*, i ona, kao takva, sobom nosi sve negativne posljedice o kojima je pisano ranije.

Proces učenja

Nastavnik/ca je važan dio nastave, i to nije sporno. Ono što savremena teorija nastave dovodi u pitanje jeste - *šta je osnovni zadatak nastavnika/ce*. Da li je zadatak nastavnika/ce da samo predaje i da učeniku/ci prenosi znanja, ili mu/joj je zadatak da nauči učenika/cu kako da uči i da mu/joj pomogne da on/a sam/a, i uz nastavnikovu/cinu pomoć, postepeno gradi svoja znanja; da učeći razvija svoje sposobnosti i da kroz odnos sa nastavnikom/com i drugim učenicima/ama u odjeljenju tokom učenja formira svoju ličnost.

Ako je osnovni zadatak nastavnika/ce da predaje, onda je logično da je za nastavu, i za učenje, najvažnije to - *šta na času radi nastavnik/ca*. Šta za to vrijeme radi učenik/ca, manje je važno. Od učenika/ce se očekuje: da sluša, da pamti i da kasnije ponovi ono što je nastavnik/ca rekao/la. Ako je zadatak nastavnika/ce da nauči učenika/cu kako da uči, onda nije isto da li će učenik/ca tokom učenja samo slušati i ponavljati ono što nastavnik/ca govori, ili će dobiti priliku da i sam/a bira znanja, da ih sistematizuje, vrijednuje, koristi i proizvodi. I u jednom, i u drugom slučaju, učenik/ca nešto uči, ali u prvom slučaju, sve što može da nauči, jeste - kako da ponovi ono što je nastavnik/ca rekao/la. U drugom slučaju, učenik/ca isto tako stiče znanja, ali u isto vrijeme i uči kako da uči, i kako da koristi rezultate svog učenja. Dok u prvom slučaju škola podgrijava konformizam, gradi zavisnu i pasivnu ličnost učenika/ce, u drugom slučaju mu/joj daje priliku da već u školi ispolji svoju inicijativu, da praktikuje svoje mišljenje i da provjeri svoja znanja i svoje stavove u odnosu na znanja i stavove nastavnika/ce i drugih učenika/ca u odjeljenju.

Ključna promjena koja treba da se desi u obrazovnom procesu sastoji se dakle u preusmjeravanju aktivnosti nastavnika/ce sa pripremanja sadržaja koje namjerava da izlaže na času, na kreiranje nastavnih situacija koje će *učenika/cu učiniti aktivnim konstruktorom vlastitih znanja*. Konkretno rečeno, zadatak nastavnika/ce nije da predaje i

da učeniku/ci prenosi sadržaje programa. Njegov/njen osnovni zadatak je da *program transformiše u kreativne i produktivne aktivnosti učenika/ca na času*, i umjesto da predaje on/a osmišljava situacije učenja, stvara prilike za učenje i vodi učenika/cu kroz aktivnost učenja u školi.

Kako bi se nastava pomjerila od tradicionalnog koncepta nastave u kojoj je jedini cilj da se prenose sadržaji programa, u konstruktivistički koncipiranom obrazovnom procesu nastavnik/ca se poziva da istovremeno vodi računa o *saznajnim ciljevima* (šta će učenik/ca kroz nastavu saznati), ali i o *procesnim ciljevima* (koje kognitivne, komunikacijske ili druge sposobnosti, vještine i osobine učenika/ce kroz nastavu treba razvijati). Kada priprema, i kada realizuje čas, misli nastavnika/ce istovremeno su usmjerene: *na ciljeve učenja* (koja znanja, koje sposobnosti i koje osobine ličnosti učenika/ce predstavljaju ishod aktivnosti učenja, i šta konkretno, učenjem u ovoj situaciji, učenik/ca treba da postigne); *na sadržaje učenja* (šta je za ovaj sadržaj specifično, šta je novo, i kako ovaj sadržaj može doprinijeti razvoju učenika/ce); *na učenika/cu i na proces učenja* (šta učenik/ca o ovome već zna, kakva su mu/joj predznanja, kako on to razumije i putem kojih aktivnosti učenja može najbolje ostvarivati ciljeve koji su programom predviđeni). Težište i naglasak obrazovanja time se pomjera sa sadržaja učenja, na ciljeve i na ishode učenja. U središtu obrazovnog procesa nije nastavnik/ca i ono što on/a predaje (nastava), već učenik/ca i ono kako on/a uči.

Učenje je proces obostrane aktivnosti, neka vrsta saradnje učenika/ce i nastavnika/ce na sadržaju koji se uči. Sa aspekta učenika/ce taj proces znači učenje, a sa aspekta nastavnika/ce nastavu, koja je u ovom slučaju shvaćena kao *organizovanje* i kao *vođenje učenikove/cine aktivnosti učenja*. U ovako shvaćenoj nastavi, nastavnik/ca: *stvara podsticajnu sredinu za učenikovu/cinu aktivnost učenja* (osmišljava situacije učenja, određuje ambijent za učenje i obezbjeđuje sva potrebna sredstva za učenikovu/cinu aktivnost učenja); *uvodi učenika/cu u aktivnost učenja* (daje mu/joj instrukcije, motiviše ga/je i usmjerava na učenje); *vodi, dopunjava i usmjerava ga/je* tokom aktivnosti učenja. Uloga nastavnika/ce time dobija brojna nova značenja. Umjesto dominantno predavačke uloge, nastavnik/ca postaje organizator, motivator, voditelj, saradnik, suistraživač, onaj koji podstiče na stvaranje ideja, stavova, mišljenja i vrijednosti učenika/ce. Kompetencije i autoritet nastavnika/ce nijesu apriorni, ne proizilaze iz odnosa nadređenosti, već iz nastavnikove/cine stručnosti u oblastima znanja o *predmetu* učenja; znanja o *razvojnim karakteristikama* i mogućnostima svih učenika/ca u odjeljenju, i znanja o *metodama efikasnog učenja*. Ove tri vrste znanja predstavljaju osnovu za stvarnu autonomiju nastavnika/ca u školi i praktično otvaraju mogućnost različitih (specifičnih) puteva u dostizanju ciljeva o kojima govore obrazovni programi.

Na samom času, konstruktivistički orijentisan/a nastavnik/ca učenika/cu doživljava kao *osobu koja misli*, koja ima izgrađene i neprekidno gradi teorije o sebi i o svijetu oko sebe. Učenje koje se trenutno odvija shvata se kao produžetak razvijanja znanja i širenja iskustva učenika/ce, pa učenik/ca svojim reakcijama (svojim pitanjima i odgovorima na času), praktično usmjerava tok časa. Umjesto na sadržaje učenja, pažnja nastavnika/ce, usmjerena je na reakcije i na mišljenje samih učenika/ca - *kako oni ovo vide, razumiju; gdje im se mišljenje trenutno nalazi i gdje se kreće*. Cilj nastavnika/ce je da razumije dijete u njegovom nastojanju da uporedi i poveže, da razvrsta i klasifikuje (da shvati ono o čemu uči), i umjesto da mu odmah ponudi gotova rješenja on/a dijete *usmjerava, dopunjava i vodi* kako bi mu pomogao/la da restruktuiru svoja prethodna znanja i da ih uskladi sa novim činjenicama i novim pogledima koji se pojave u susretu sa udžbenikom, nastavnikom/com ili drugim učenicima/ama u odjeljenju.

Konstruktivistički orjentisan/a nastavnik/ca zna da smisao školskog učenja nije u tome da učenik/ca usvoji znanja koja će primjenjivati samo tokom nastave i jedino u školi, i koja neće imati nikakav uticaj na svakodnevna iskustva i na život učenika/ce izvan škole. Cilj školskog učenja nije ni u tome da se u školi samo praktikuju i uvježbavaju ona znanja i one vještine kojima učenik/ca inače uspješno ovlada i izvan škole. Smisao školskog učenja je u povezivanju, u dopunjavanju i u *međusobnom bogaćenju* ove dvije vrste znanja: školskih (akademskih) i izvanškolskih (spontanih) znanja. Ono što dijete uči u školi (pojmovna, sistematizovana znanja) nastavnik/ca oslanja na ono što ono donosi izvan škole (spontana, životna, praktična znanja), i kroz nastavu, ova se prethodna znanja učenika/ce dopunjuju i obogaćuju time što se *uvode u sistem znanja*. Ova sistematizovana, pojmovna znanja, sa svoje strane pomažu da učenik/ca bolje razumije odnose koji vladaju i sa kojima se svakodnevno susreće u životu. Znanje učenika/ce tako postaje *cjelovito i svrhovito*. Ono što vidi i doživljava u životu, dijete uz pomoć nastavnika/ce i udžbenika objašnjava i sistematizuje u školi, a objašnjenja koja uči u školi primjenjuje u životu.

U konstruktivistički zasnovanom obrazovnom procesu, učenje se odvija kroz *raznovrsne aktivnosti učenika/ca*. Umjesto da samo pamti i da ponavlja ono što nastavnik/ca predaje, učenik/ca se kroz proces učenja podstiče da prevodi znanja i informacije na svoj riječnik; da povezuje ono što saznaje u školi sa onim što vidi i doživljava u životu; da vrijednuje, klasifikuje i sistematizuje znanja i informacije; da restruktuiru i kombinuje znanja; da dizajnira, smišlja i prizvodi znanja. U konstruktivistički zasnovanom obrazovnom procesu učenje se odvija u *različitim socijalnim kontekstima*. Umjesto da sve uči i saznaje sam/a i za sebe, učenik/ca ima brojne prilike da svoja znanja prodiskutuje i da ih usaglašava sa znanjima nastavnika/ce i drugih učenika/ca u odjeljenju. Učenje se, isto tako, odvija u *različitim ambijentima* i u kontaktu sa *različitim izvorima znanja*. Umjesto da sve saznaje posredno (preko nastavnika/ce, i/ili iz udžbenika) i isključivo u školskoj učionici, učenje se odvija i na licu mjesta, kao i u kontaktu sa primarnim izvorima znanja. Nastavnik/ca pruža informacije, ali i upućuje učenika/cu da traži za drugim izvorima znanja; navodi ga/je da posmatra ili da traži pogodnije načine prikupljanja informacija. Učenje u školi odvija se u vidu *predmetnih aktivnosti*. Umjesto da svaki predmet uči na isti način, nastavnik/ca hemije podstiče učenika/cu da se ponaša kao hemičar, a nastavnik/ca istorije da bude kao historičar. Na jednom času učenik/ca pretpostavlja šta će se desiti i putem eksperimenta provjerava svoje pretpostavke. Na drugom času prikuplja historijsku građu i donosi pretpostavke o tome šta se ranije dešavalo. Učeći tako, putem različitih intelektualnih aktivnosti, na različitim intelektualnim sadržajima, u različitim ambijentima i kroz različite socijalne odnose, učenik/ca usvaja znanja koja su *kvalitetna*, jer ih je sam/a u procesu učenja i uz pomoć nastavnika/ce konstruisao/la; razvija vještine učenja koje su *upotrebljive*, jer ih je sam/a kroz proces učenja i uz pomoć nastavnika/ce formirao/la; usvaja vrijednosti, stavove i različite modele ponašanja koji su *stabilni*, jer ih je sam/a kroz odnos sa nastavnikom/com i drugim učenicima/ama u procesu učenja izgradio/la.

Konstruktivistički orjentisan/a nastavnik/ca ne očekuje da učenik/ca odmah i uvijek daje tačne odgovore. Jednako se cijeni proces u toku kog učenik/ca dolazi do odgovora, koliko i sam odgovor. Kada daje ocjenu, pored kategorije - znanje, nastavnik/ca ravnopravno primjenjuje i kategorije: zainteresovanost, samostalnost i inicijativnost učenika/ce tokom učenja. Cilj ocjenjivanja nije u tome da se učeniku/ci jednostavno kaže da zna ili da ne zna, već da mu/joj se ukaže na ono šta zna, i da se uputi na način kako da ispravi ono šta ne zna. U konstruktivistički orijentisanoj nastavi, mijenjaju se i uobičajeni zahtjevi pred koje se učenik/ca postavlja u školi. Umjesto zahtjeva tipa: *ko* (... je otkrio Ameriku?); *gdje* (... se nalazi rijeka Bojana?); *kada* (... je počeo Prvi svjetski rat?); *kako* (... se naziva ...?); *nabroj* (... dijelove lista.) dominiraju zahtjevi: *Napravi rezime*; *Izvući glavne ideje*; *Izvedi zaključak*; *Iskoristi u novoj situaciji*; itd. Pored ovih, u konstruktivistički zasnovanom obrazovnom procesu ravnopravno su prisutni i oni zahtjevi kojima nije primarni cilj da

učenik/ca dođe do nekog unaprijed predviđenog tačnog odgovora, već je cilj sam *proces dolaženja do odgovora*. Od učenika/ce se npr. traži da predloži način rješavanja nekog problema; da predviđa posljedice nekog događaja; da pronađe nova značenja poznatih činjenica, da smisli i ponudi novi proizvod itd. Odgovarajući na ranije zahtjeve, od učenika/ce se očekivala disciplina u mišljenju, preciznost u izražavanju i poslušnost u postupanju. Novi zahtjevi više favorizuju: inicijativnost, samostalnost i samopouzdanje.

Ovo je u grubim crtama opis konstruktivistički zasnovanog obrazovnog procesa koji bi se najkraće mogao definisati kao - *škola usmjerena na učenika/cu i na učenje*; ili kao - *aktivna (tj. interaktivna) nastava*. U centru nastave je učenik/ca i njegova aktivnost učenja, a zadatak nastavnika/ce je da organizuje i da usmjerava učenje ka ovladavanju osobinama, sposobnostima i znanjima o kojima primarno govore obrazovni programi škole.

Literatura:

1. Bruner, Dž. : Proces obrazovanja, Psihologija u nastavi, Zbornik radova iz pedagoške psihologije, br. 4, Beograd, 1988.
2. Delors, J.: Učenje: skriveno blago, Ministarstvo za školstvo i sport, Ljubljana, 1996.
3. Džui, Đž.: Vaspitanje i demokratija, Obod, Cetinje, 1966.
4. Dobžanski, T.: Evolucija čovječanstva, Nolit, Beograd, 1982.
5. Fullan, M.: Change Forces. Probing the Depths of Edocational Reform, The Farmer Press, London, 1993.
6. Ivić, I.: Kulturno-istorijska teorija psiholoških pojava L. S. Vigotskog, u knjizi Mišljenje i govor, Nolit, Beograd, 1983.
7. Ivić, I.: Skica za jednu psihologiju osnovnoškolskih udžbenika: I – Razvoj intelektualnih sposobnosti dece i udžbenik, Psihologija u nastavi, Zbornik radova iz pedagoške psihologije, br. 4, Beograd, 1988.
8. Ivić, I.: Sveobuhvatna analiza osnovnog obrazovanja u SRJ, UNICEF, Beograd. 2001.
9. Ivić, I. i saradnici: Aktivno učenje, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd, 1997.
10. Moller, Ch.: Didaktika kao teorija kurikuluma ili: Ciljno usmjeren pristup. U: Gudjons i dr. (ur.), Didaktičke teorije. Educa, Zagreb, 77 - 95., 1994.
11. Pešikan, A.: Psihološki pristup aktivnom učenju istorije na osnovnoškolskom nivou, odbranjena doktorska teza, Odjeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd, 2000.
12. Potkonjak, M. N.: XX vek: Ni „vek deteta“, ni vek pedagogije. Ima nade... XXI vek, Učiteljski fakultet u Beogradu, Beograd, 2000.
13. Supek, R. (): Genetička psihologija Jean Piageta, u knjizi: Psihologija inteligencije, Nolit, Beograd, 1977.
14. Trebješanin, B., Lazarević D.: Savremeni osnovnoškolski udžbenik, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2001.
15. Vester, F.: Kriza prenaseljenih područja. O razvijanju ekosistemskog mišljenja. DZS, Ljubljana, 1991.
16. Vigotski, L. S.: Mišljenje i govor, Nolit, Beograd. 1983.
17. Vigotski, L.S.: Kognitivni razvoj deteta, Zbornik radova iz razvojne psihologije, Savez društava psihologa SR Srbije, Beograd, 1986.

3. AMBIJENT U UČIONICI U I CIKLUSU DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

mr Dušanka Popović

Obrazovni programi devetogodišnje osnovne škole zasnovani su na konstruktivističkoj teoriji učenja, u okviru koje se smatra da djeca (i odrasli) kroz vlastitu aktivnost, iskustvo i razmjenu grade svoje znanje. Stečeno na ovaj način, sigurno je i trajnije i kvalitetnije od onog koje djeca stiču neposrednim prenošenjem ili mukotrpnim memorisanjem niza činjenica.

Za uspješno postizanje ciljeva propisanih obrazovnim programima, neophodno je korišćenje raznovrsnih metoda koje obezbjeđuju interakciju u učionici, kao i različitih oblika rada. No, da bi organizacija ovih aktivnosti bila jednostavnija i svrsishodnija, neophodna je i organizacija prostora u učionici koja omogućava i podržava takav nastavni proces.

U prvom ciklusu devetogodišnje osnovne škole djeca treba da borave u učionicama u kojima je prostor organizovan na poseban način. Mogućnost takve organizacije prostora treba obezbijediti tokom čitavog prvog ciklusa (prvi, drugi i treći razred).

I u drugom i trećem ciklusu, takođe treba obezbijediti prostor koji pruža mogućnost brze i lake primjene različitih oblika rada, organizaciju i realizaciju istraživačkih i drugih projekata, kao i različite vrste aktivnosti, kako bi ciljevi predviđeni obrazovnim programima bili uspješno i na pravi način ostvareni. Neke elemente uspješno organizovanog prostora za najmlađe moguće je prenijeti i u starije razrede, samo ih prilagoditi potrebama uzrasta.

Namještaj u učionici u kojoj dijete ima centralnu ulogu. Namještaj treba da bude prilagođen uzrastu djece. Osim okruglih i četvrtastih stolova, umjesto kojih se mogu koristiti i spojene obične školske klupe, u ovakvoj učionici neophodne su i police na kojima će nastavnici/e i djeca držati materijale neophodne za različite aktivnosti. Police takođe treba da budu prilagođenije uzrastu učenika/ca kako bi mogli/e lako da dohvate knjige i ostale materijale. Udobnija stoličica u tihom kutku treba da bude prijatno mjesto za čitanje. U učionici treba da postoji dovoljno stolova i stolica kako bi sva djeca sjedjela udobno.

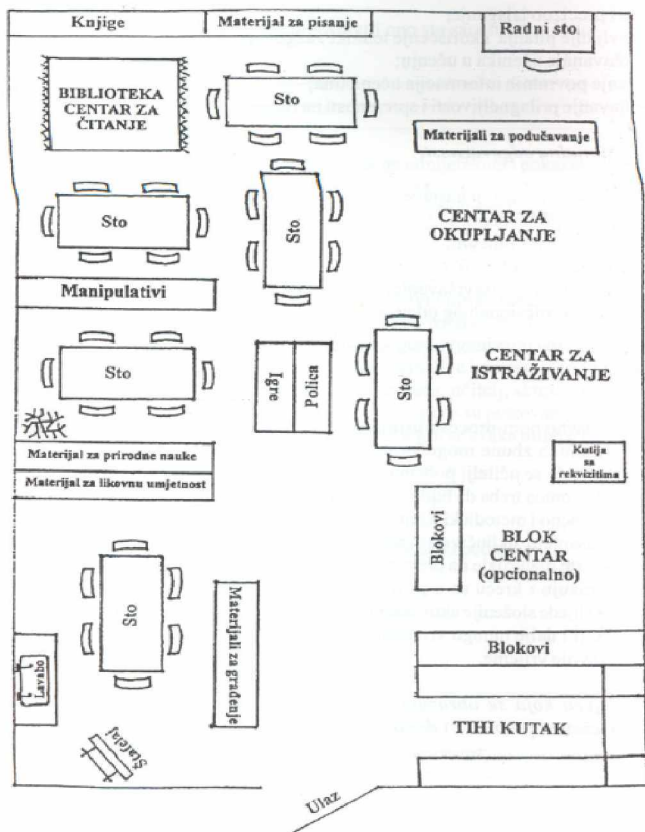
Organizacija prostora u učionici u kojoj dijete ima glavnu ulogu. Analize različitih programa i pristupa u nastavi čije je polazište filozofija *dijete u centru* (engleska osnovna škola za djecu, Program *Korak po korak...*) pokazuju da je organizacija prostora, koja podržava ovaj pristup, veoma slična:

- veći slobodan prostor za okupljanje odjeljenja u kojem se vode razgovori, sluša priča, saopštavaju novi podaci svoj djeci, upoznaju novi materijali, dogovara prelazak na sljedeću aktivnost, daju uputstva ili sumira određeno iskustvo;
- stolovi postavljeni tako da djeca sjede u grupama i mogu slobodno da se kreću u prostoru;
- odjeljenjska biblioteka;
- tihi kutak - mjesto gdje dijete može da se osami i obavlja određenu aktivnost (čita, piše...).

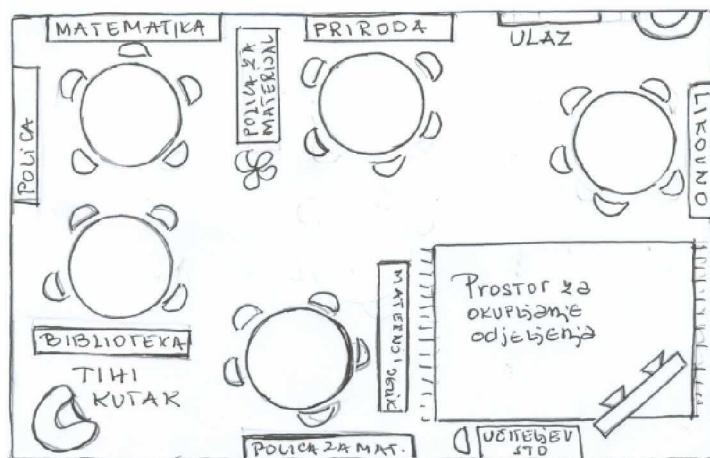
U velikom prostoru za okupljanje odjeljenja može se nalaziti tepih ili više strunjača, sa jastučićima na kojima se sjedi, ili bez njih. U svakom slučaju, da bi se udobno i bezbjedno sjedjelo na podu, bilo na tepihu, bilo na strunjačama, *neophodno je obezbijediti*

odgovarajuće higijenske uslove. Takođe, djeca mogu, tokom zajedničkog sastanka postaviti svoje stolice u krug i sjedjeti na njima. Iskustva iz naših učionica takođe nam govore da je garderobu (dječije jakne i obuću) neophodno odlagati van učionice.

U metodologiji Programa *Korak po korak* nalazimo sljedeći prijedlog organizacije prostora (Kate Burke Walsh (2001.): *Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu (8 do 10 godina)*, PCCG, Podgorica, str.88):

Plan učionice koji je uradio naš nastavnik:

U **engleskoj** osnovnoj školi, koja takođe počiva na filozofiji nastavnog procesa usmjerenog na dijete, nalazimo ovakvu organizaciju prostora:

Učionica u osnovnoj školi u **Škotskoj**.

Učionica u kojoj se realizuje program devetogodišnje osnovne škole u **Crnoj Gori**.

U svakom slučaju, učionica treba da bude uređena tako da nastavnik/ca može da nadgleda prostor u kojem djeca rade.

Materijali u učionici u kojoj dijete ima centralnu ulogu. Osnovni i neophodni potrošni materijali su obično različite vrste lijepka, raznobojni papiri, različite vrste papira (krep, samoljepljivi...), hamer i karton, makazice sa tupim vrhom, razne vrste ukrasnih traka, raznobojni flomasteri, razne vrste bojica, plastelin, glinamol, pribor za slikanje, ping-pong loptice i slično. Heft mašina i mašina za bušenje papira, posebno kada su djeca mlađeg uzrasta, treba da se nalazi kod učitelja/ice.

Za različite aktivnosti pogodan je reciklirani materijal koji djeca vrlo maštovito koriste: plutani čepovi, kutijice različitih veličina i boja, plastični čepovi, dugmad, krpice, ostaci

vunice, kalemi od konca, stiropor, rolnice od toalet papira i ubrusa, stari ilustrovani časopisi... Takođe, prirodni materijali: šišarke, grančice, lišće, plodovi (kestenje, žirevi), kamenje različitog oblika i veličine, pijesak, glina....

Materijali se mogu izložiti u plastičnim čašama (olovke, flomasteri...), kutijama od sladoleda, kartonskim kutijama ili na drugi zanimljiv način, ali tako da djeca lako do njega dođu. Dobro je da uvijek stoji na istom mjestu, kako bi ga djeca pronalazila bez problema.

Prostor treba opremiti i različitim dječijim igrama (Ne ljuti se čovječe, domine i sl.).

Iskustva naših praktičara pokazuju da nije preporučljivo odmah izložiti sav materijal. Treba ga uvoditi postupno, kako se djeca ne bi zasitila od preobilja. Naime, ako materijala nema previše (bilo da su to igre, različiti papiri, manipulativi i sl.) djeca će naučiti da jedan isti materijal koriste na različite načine i u različite svrhe, što znači da će ga iskoristiti efektivnije i cjelishodnije.

Knjige u učionici u kojoj dijete ima centralnu ulogu. To su najčešće dječije enciklopedije, rječnici, časopisi, knjige o životinjama, dječiji atlas i slično. Takođe, književna djela prilagođena uzrastu (od slikovnica do prvih romana) koja se najčešće nalaze u odjeljenjskoj biblioteci. To su i knjige nastale kao rezultat stvaranja pojedinca ili grupe djece u odjeljenju, ali i čitavog odjeljenja.

Knjige i materijali mogu biti grupisani u skladu sa prirodom određenog predmeta, tako da jedna (ili više) polica može biti namijenjena nastavi jezika i književnosti, druga nastavi matematike, treća prirode i društva, muzičkog, likovnog itd.

Zidovi u učionici u kojoj dijete ima centralnu ulogu. U ovoj učionici sve ima svoju funkciju, pa i zidovi. Izloženi dječiji radovi (slike, poster, crteži, grafikoni, fotografije, pisani radovi...) jasno pokazuju šta se upravo istražuje i o čemu se uči u okviru različitih nastavnih predmeta.

Učionica organizovana na ovakav način mnogo je dinamičnija i „življa“ od tradicionalne, pa bi bilo dobro da se na zidu nađu zaduženja djece za tekuće poslove, kao i pravila ponašanja koja svi poštuju i koja su zajednički ustanovljena. Pravila ne bi trebalo da glase kao zabrane (npr.: Ne trči kroz učionicu, Ne prekidaj druga dok govori...), već kao pravila lijepog ponašanja (npr.: Kroz učionicu hodaj lagano, Slušaj druga dok govori...).

Zahtjevi o kojima treba voditi računa prilikom organizacije prostora

Zdravstveni zahtjevi:

- bezopasni materijali (npr. izbjegavati konzerve ili slične predmete kojima se djeca mogu povrijediti);
- odgovarajući namještaj;
- bezbjedan raspored...

Estetski zahtjevi:

- na zidovima treba izložiti reprodukcije i postere koji predstavljaju istinska umjetnička djela, kao i dječije radove iz umjetnosti, prije nego radove nastavnika/ca i drugih odraslih osoba;
- svi prostori, uključujući hodnike, treba da budu dekorisani ovim radovima, ali i cvijećem, jer tako odražavaju opštu atmosferu prihvatanja i topline.
- dječiji radovi izloženi su smisleno, imaju određeni okvir i potpisani su.

Saznajna stimulacija:

- izloženi predmeti i radovi pomažu djetetu da organizuje svoje dotadašnje iskustvo i da razmišlja o njemu;
- grupni murali podsjećaju djecu na stvari koje su zajedno radili i uradili;
- rezultati dječijih aktivnosti pomažu da se sumira rad na zajedničkoj temi ili projektu;
- plakati i panoi predstavljaju uvod u novu temu ili projekat.

Informisanje:

- izložene su knjige koje mogu proširiti dječije znanje o temi;
- panoi su kreirani tako da potpomognu sticanje znanja o novim konceptima;
- slike i objekti su odabrani zbog njihove informativne vrijednosti;
- oznake (slkovne i slovne) pomažu djeci i odraslima da se snađu i organizuju u prostoru.

(Iz materijala sa seminara Programa Korak po korak)

Kako se u većini naših škola uprava škole i nastavnici/e susreću sa problemom nedostatka prostora, to najčešće jednu učionicu dijeli više odjeljenja. Preporučljivo je da, u tom slučaju i ukoliko je moguće, učionicu dijele odjeljenja istog razreda. Ukoliko, pak, to nije moguće izvesti, pa učionicu dijele odjeljenja, npr. prvog i drugog razreda, ili drugog i trećeg, iskustva naših praktičara pokazuju da je dobro odrediti prostor u kojem će se izlagati radovi jednog i radovi drugog odjeljenja, kao i mjesto za posebne materijale. S obzirom na to da je kompletno fizičko okruženje u ovakvoj učionici prilagođeno uzrastu učenika/ca od 6 do 10 godina, naglašavamo da u njoj treba izvoditi nastavu samo za učenike/ce prvog ciklusa.

U svakom slučaju, tradicionalno organizovana učionica sa tri fiksirana reda klupa, ne pruža dovoljno mogućnosti za kvalitetnu realizaciju nastavnog procesa koji zahtijeva i pretpostavlja novi nastavni program. Prostor u kojem se odvija vaspitno-obrazovni proces, u kojem dijete ima centralnu ulogu, podrazumijeva:

- da nastavnici/e učionicu pretvore u laboratoriju za učenje i organizuju materijale tako da podstaknu djecu da stvaraju, otkrivaju i rješavaju probleme;
- da u takvom prostoru djeca grade sopstveno znanje na osnovu svoga iskustva.

Literatura:

1. Bruner, Dž.: *Proces obrazovanja*, Psihologija u nastavi, Zbornik radova iz pedagoške psihologije, br. 4, Beograd, 1988.
2. Fisher, B. : *Thinking and learning together*, Portsmouth, NH: Heinemann Education Books, Inc., 1995.
3. Kate Burke Walsh: *Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu (6 i 7 godina)*, PCCG, Podgorica, 2001.
4. Kate Burke Walsh: *Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu (8 do 10 godina)*, PCCG, Podgorica, 2001.
5. Moller, C.: *Didaktika kao teorija kurikuluma ili: Ciljno usmjeren pristup*. U Gudjons i dr., *Didaktičke teorije*, Educa, Zagreb, 1994.
6. Rothschild, J. & Daniels, E.: *Materijali i aktivnosti za rad u učionicama u kojima dijete ima centralnu ulogu*, PCCG, Podgorica, 2002.

4. INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

U novije vrijeme, koncepti *djece s posebnim potrebama* i *inkluzivnog obrazovanja*, poprimaju šira i drugačija značenja od onih koja su imali u početku. Pod djecom s posebnim potrebama sve više se podrazumijevaju djeca koja imaju bilo kakvu prepreku u pogledu pristupa školi i učenju: poteškoće u fizičkom pristupu školi, jezičke poteškoće, razvojne smetnje, socijalno-emocionalne poremećaje. U skladu sa ovim evoluirala i pojam inkluzivnog obrazovanja i inkluzivne škole. Inkluzivnom školom sada se smatra ona škola koja uspijeva da pruži odgovarajuće uslove svim svojim učenicima/ama, odnosno da se prilagodi individualnim potrebama svojih đaka i tako pruži kvalitetno obrazovanje svima.

Strah nastavnika/ca da zbog neprepoznavanja specifičnih potreba djeteta, odnosno zbog nepoznavanja načina na koji je najbolje odgovoriti tim potrebama, ponekad ima za rezultat negativan stav prema inkluzivnom obrazovanju ili, u najmanju ruku, obeshrabrenost. Međutim, činjenica je da sva djeca mogu učiti i postići uspjeh, samo ne na isti način, ne istom brzinom i ne sa istim rezultatima.

Individualizacija u nastavi postala je opšti princip u novijem pedagoškom pristupu, obrazovnoj politici i školskoj praksi u čitavom svijetu. Fleksibilnost u pogledu sadržaja, metoda i organizacije nastave prihvaćena je kao pravilo u podučavanju uopšte, a osobito u podučavanju djece s bilo kakvim poteškoćama u učenju. **Zakonom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama** (Službeni list Republike Crne Gore, 80/2004, član 16, stav 1, 2 i 4) propisan je obavezni individualni obrazovni program za svakog/u učenika/cu sa posebnim potrebama:

„Predškolska ustanova, škola, odnosno posebna ustanova dužna je da, u roku od 30 dana po prijemu djeteta, uz mišljenje Zavoda za školstvo, donese individualni obrazovni program za dijete s posebnim potrebama, u saradnji sa roditeljem. Individualnim obrazovnim programom se određuju: oblici vaspitno-obrazovnog rada za vaspitno-obrazovne oblasti, odnosno predmete; način izvođenja dodatne stručne pomoći; prohodnost između programa, prilagođavanje u organizaciji, provjeri, ocjenjivanju znanja, postignuća i napredovanje djece, kao i raspored časova. Individualni obrazovni program se može, u toku godine, mijenjati, odnosno prilagođavati u skladu s napretkom i razvojem djeteta.“

Individualni obrazovni program pravi multiprofesionalni tim, odnosno stručni tim škole koji čine: nastavnik/ca, pedagog/psiholog, defektolog, direktor/zamjenik direktora (član 16, stav 3):

„Za pripremu, primjenu, praćenje i prilagođavanje programa iz stava 1 ovog člana predškolska ustanova, škola, odnosno posebna ustanova obrazuje stručni tim koji čine nastavnici, stručni saradnici predškolske ustanove, škole ili posebne ustanove, uz učešće roditelja.“

Individualni obrazovni program se donosi na osnovu rješenja komisije za usmjeravanje u programe: redovni program sa dodatnim uslovima i pomagalima, prilagođeni program (čitav ili za pojedine predmete) sa dodatnom stručnom pomoći ili posebni program (član 11). Komisija, takođe, u rješenju daje i mogućnost za prelazak iz jednog programa u drugi. Međutim, ukoliko u rješenju komisije ne postoji ovakav prijedlog, a nastavnik/ca i ostali članovi multiprofesionalnog tima škole, nakon određenog perioda rada sa tim/tom učenicom/com, dođu do uvjerenja da njegovim/njenim potrebama bolje odgovara neki drugi program, može se uputiti prijedlog organu lokalne uprave za ponovno usmjeravanje djeteta u program ili ustanovu (član 27).

Primjer individualnog obrazovnog programa⁶:

Institucija:

Osnovna škola „...”

Datum: 10.10.2006.

INDIVIDUALNI OBRAZOVNI PLAN (IOP)

I Podaci o učeniku/ci:

1. **Ime i prezime:** S. S.
2. **Mesto i datum rođenja:** Kotor, 1.06.1999. godine
3. **Kalendarski uzrast:** 7 ipo godina *školski uzrast: 6 godina
4. **Razred:** prvi razred reformisane škole
5. **Preuzeti IOP:**

Preuzeti IOP je formiran 15.11.2005. Prilikom polaska u školu preuzet je, razmatran i korišćen bez modifikacija u prva dva mjeseca, kako se ne bi narušio kontinuirani rad s djetetom. Preuzeti IOP je formiran od strane stručnog tima vrtića koji je učenica pohađala, a koji sačinjavaju: vaspitač, pedagog, psiholog, fizijatar, audiolog, logoped, direktor i roditelj.

6. Medicinska dokumentacija o učenici:

Uzrokovana porođajnom traumom kod S. se javila atetoidna cerebralna paraliza tipa hemiatetosis kao zahvaćenost desne strane tijela. Mišićni refleksi su normalni, ali za vrijeme spazma oni se teško izazivaju. Porođajno slaba kontrola glave, nakon primijenjene fizikalne terapije ojačana je, ali ne do maksimuma. Na perkuziju čekićem ponekad dolazi do spazma i sa lijeve strane tijela. Veoma rijetki epileptički napadi (petit mala). Oštećenje sluha.

Patološka anatomija: EEG pokazuje Status marmoratus (veća količina mijelinizovanih vlakana u corpusu striatumu - izgled mermera).

Izvršena hemiopalidektomija u trećoj godini života.

Liječenje: antiepileptici, primjena fizioterapije, radne terapije.

Očekivane teškoće u oblasti motorike desne ruke i noge, facijalnih mišića desne strane i, zbog oštećenja sluha od 20%, očekuju se teškoće u razvoju govora (dislalija).

7. **Dijagnoza:** Hemiatetosis, atetoidna cerebralna paraliza desne strane tijela.

8. Rješenje o usmerenju:

Uz priloženi raniji IOP prilaže se i rješenje o usmjeranju komisije koja je zaključno sa danom 15.11.2005. predložila polazak u redovan vaspitno-obrazovni program djevojčice S. S.

9. Napomena:

Ovo je drugi put da je S.S. išla na evaluaciju sposobnosti za pohađanje redovnog vaspitno-obrazovnog programa. Prvi put joj je odložen polazak u školu za godinu dana, uz preporučen program koji su u krugu porodice i vrtića za godinu dana s njom trebalo da

---

⁶ Svi lični podaci izostavljeni su radi poštovanja privatnosti.

rade njeni roditelji, fizioterapeut, logoped, audiolog i vaspitač. Djevojčica je pohađala vrtić tri godine.

10. Procjena stručnih saradnika pri upisu djeteta u školu na početku školske godine:

I Funkcionalne sposobnosti:

Zdravlje	0	1	2	3	4	5
Govor	0	1	2	3	4	5
Kretanje i gruba motorika	0	1	2	3	4	5
Vid	0	1	2	3	4	5
Sluh	0	1	2	3	4	5
Spretnost ruke desne	0	1	2	3	4	5
Spretnost ruke lijeve	0	1	2	3	4	5
Komunikacija	0	1	2	3	4	5

II Karakteristike učenika/ce:

Radoznalost i inicijativa	0	1	2	3	4	5
Pažnja	0	1	2	3	4	5
Radne obaveze	0	1	2	3	4	5
Samostalnost	0	1	2	3	4	5
Emocionalna kontrola	0	1	2	3	4	5
Efikasnost	0	1	2	3	4	5

III Odnos prema drugoj djeci:

- Obostrano prihvatanje.
- Prihvata drugu djecu, ali ne i oni nju.
- Učenici/e je prihvataju, ali ne i ona njih.
- Obostrano neprihvatanje.

IV Procjena intelektualnih potencijala: 0 1 2 3 4 5

V Procjena emocionalnog statusa djeteta: 0 1 2 3 4 5

VI Procjena socijalnog statusa: 0 1 2 3 4 5

Napomena:

Procjena urađena u saradnji članova multiprofesionalnih timova vrtića i škole.

11. Pedagoške implikacije dobijenih nalaza – uputstva za rad sa djetetom:

Prema preporuci komisije za procjenu djevojčicinih sposobnosti i uz pristanak njenih roditelja, S. je odložen polazak u školu za godinu dana zbog otežane pokretljivosti i problema sa sluhom i govorom, uz preporučeni program za rad kod kuće i u vrtiću. Nakon godinu dana, na ponovljenoj procjeni djevojčica je dobila rješenje o usmjerenju u redovan vaspitno-obrazovni program.

Prilikom polaska u školu djevojčica se adaptirala na novu radnu sredinu dosta brzo, međutim, problem adaptacije na nove prijatelje, u smislu ostvarivanja socijalnih kontakata, još uvijek je u fazi razvoja. S. je jako zainteresovana za sadržaje koji se realizuju u nastavi. Sa uspjehom održava pažnju tokom časa, ali je efikasnost kojom verbalno odgovara na zahtjeve programa ocijenjena kao zadovoljavajuća.

S. koristi slušni aparat dva puta sedmično, ali joj je razvoj govora usporen zbog ranijih problema sa sluhom. Ona prihvata drugu djecu, ali ne i ona nju, jer imaju problem sa komunikacijom, pošto je teško razumiju.

S. voli muziku, uživa u crtanju kada koristi vodene boje i kada se služi prstima lijeve ruke. Korišćenje desne ruke je nemoguće. Veoma se dobro snalazi u matematici. Logički sabira i oduzima brojeve samo uz perceptivno poimanje brojeva dok rezultate prikazuje kao rješenja koje prikazuje izdvajajući perlice na računaljki. Voli da sluša kada joj se čitaju bajke i priče.

Teško se emocionalno savladava kada ne nalazi razumijevanje svojih vršnjaka onda kada im pokušava nešto verbalno objasniti ili tražiti od njih pomoć. Tada zaplače i osami se u kutu radne sobe.

S. ne voli da crta jer je to zamara. Položaj u kojem drži duže olovku izaziva spazam i očuvane lijeve strane djevojčicinog tijela, nakon čega je iscrpljena.

Do sada ni jednom nije registrovan Epi napad ni u školi ni u vrtiću.

12. Dodatak ovim informacijama su i pisani izvještaji pedagoga/psihologa/defektologa koji se prilaže ovom IOP-u.

13. Rezultati posmatranja i procenjivanja:

Motivisanost S. je visoka, posebno za matematiku, prirodu i društvo, likovnu i muzičku kulturu. Nešto manje je zainteresovana za maternji jezik, a najmanje za fizičko vaspitanje. Efikasnost i samostalnost djeteta ocijenjena je nisko, a radoznalost, inicijativa i pažnja visoko. Samostalna je u održavanju lične higijene, u obavljanju zadataka koji zahtijevaju određene motoričke radnje neophodna joj je pomoć.

14. Očuvani potencijal djeteta:

Intelekt očuvan u potpunosti. Sposobnost perceptivnog uočavanja je iznad prosjeka. Sposobnost motorike lijeve strane djevojčicinog tijela je očuvana, iako je potrebno insistirati na tome da se djevojčica koja je prirodni dešnjak orijentiše na potpuno korišćenje lijeve strane.

15. Trenutni nivo postignuća djeteta (TNP):

Sa uspjehom rješava matematičke zadatke na perceptivnom nivou. Lijepo crta koristeći se prstima i vodenim bojama, voli da sluša muziku i da pleše. Rado sudjeluje u grupnim zadacima sa svojim drugarima. Samostalna je u održavanju lične higijene.

16. Dugoročni i kratkoročni ciljevi za prvi razred reformisane škole

PREDMET	TNP	STANDARD	NAPOMENA	DUGOROČNI CILJEVI	KRATKOROČNI CILJEVI
MATEMATIKA	S. zna brojeve do 100, oduzima i sabira brojeve do 20.	Nije potrebno prilagođavanje.	Djevojčicine matematičke sposobnosti su iznad prosjeka, na nivou 8-godišnjaka.	I S. do kraja školske godine može rezultate da prikazuje pišući ih na papiru.	<ol style="list-style-type: none"> 1. S. je dio tima koji obavlja zadatke iz matematike, a njihove rezultate prikazuje crtajući ih na papiru uz pomoć vodenih boja. 2. S. dva puta sedmično sama rješava zadatke čije rezultate piše pomoću prsta lijeve ruke u pijesku ili u grizu rasutom po podu. 3. S. tri puta sedmično koristi olovku kojom u prostoru iscrtaava oblik rješenja zadatka koji je dobila. 4. S. svakoga dana piše rješenja na velikom listu papira.
MATERNJI JEZIK	Govor je u zaostatku u odnosu na ostale sposobnosti - dislalija najvećeg stepena.	Potrebno prilagođavanje. Preuzima se standard za djecu 3-godišnjeg uzrasta.	Devojčica će i kod kuće raditi na razvoju svog govora uz pomoć logopeda koji će preporučiti i program koji će se raditi u školi.	I S. je do kraja školske godine prešla na srednji stepen dislalije.	<ol style="list-style-type: none"> 1. S. svakoga dana uspješno radi vježbe sporog govorenja. 2. S. uspješno izgovara pojedine glasove, uvodeći poseban didaktički materijal i metode preporučene od strane logopeda i uz njegovo prisustvo, tri puta dnevno od po pola sata.
POZNAVANJE PRIRODE I DRUŠTVA	S. jako voli životinje i rado provodi vrijeme sa njima.	Nije potrebno prilagođavanje.		I S. je sa uspjehom savladala program koji je predviđen iz poznavanja prirode i društva.	
MUZIČKO VASPITANJE	Voli da sluša muziku.	Potrebno prilagođavanje. Muzika koja se sluša mora biti pojačana kako bi je devojčica mogla čuti u situacijama kada ne koristi slušni aparat.	Učiće da i sama svira na sintesajzeru.	I S. će naučiti da pjeva jednu pjesmu po sopstvenom izboru.	<ol style="list-style-type: none"> 1. S. svira na sintesajzeru uz pomoć učiteljice. 2. S. prati muziku na sintesajzeru izgovaranjem glasa koji tog dana vježba sa logopedom. 3. Pravilno izgovara riječi koje prate melodiju na sintesajzeru. 4. S. pjeva pjesmu uz muzičku pratnju.
LIKOVNO VASPITANJE	Voli da crta prstima lijeve ruke i vodenim bojama.	Potrebno prilagođavanje. S. će vježbati da se pri crtanju koristi četkicama, voštanim bojama.		I S. dva puta sedmično pri crtanju koristi četkicu i voštane boje u trajanju od 20 minuta.	<ol style="list-style-type: none"> 1. S. crta linije i jednostavnije oblike četkicom i voštanim bojama, uz pomoć učiteljice. 2. S. samostalno crta linije i jednostavnije oblike četkicom i voštanim bojama. 3. S. radi jednostavne crteže četkicom i voštanim bojama.
FIZIČKO VASPITANJE	Koristi lijevu stranu tijela.	Potrebno prilagođavanje. S. treba da osposobi lijevu stranu za obavljanje finih motoričkih kretnji, poboljšati koordinaciju pokreta lijeve ruke, noge, kao i facijalnih mišića lijeve strane.		I S. koristi lijevu ruku pri pisanju, crtanju, obavljanju zadataka koji zahtijevaju koordinaciju pokreta lijeve strane tijela, a podrazumevaju snagu i izdržljivost.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Svakog dana S. u okviru fizičkog vaspitanja uspješno izvodi vježbe za osnaživanje mišića lijeve strane tijela. 2. Uspješno radi vježbe usklađivanja pokreta lijeve ruke i lijeve noge. 3. Uspješno izvodi vježbe koje za rezultat imaju obavljanje aktivnosti s većom preciznošću i izdržljivošću.

Napomena:

Rad na poboljšanju motoričkih sposobnosti, kao i otklanjanju govornih teškoća obavljaće se i kod kuće, što podrazumijeva podršku fizikalnog i radnog terapeuta i logopeda. Svakako, i rad u školi i rad kod kuće, biće koordinisani i usklađeni, da ne bi došlo do preopterećivanja djevojčice.

17. Drugi servisi podrške i rehabilitacije:

U školi: Potrebna je podrška logopeda i psihologa.

Van škole: Potrebna je podrška i saradnja sa fizijatrom, fizioterapeutom i radnim terapeutom, logopedom, audiologom. Pomoć vršnjaka i učiteljice pri obavljanju složenijih radnji koje zahtijevaju motoričke akcije.

U kući: Povremena potreba za fizioterapeutskim uputstvima za rad kod kuće.

Napomena:

Navedena saradnja između gore navedenih stručnjaka ostvarena u potpunosti. Tim se sastao dva puta: prilikom donošenja odluke o redovnom školovanju S. S. i potom prilikom formiranja IOP-a nakon upisa u školu 10.10. 2006.

18. Potreba za adaptacijama u toku vaspitno-obrazovnog procesa:

Zbog slabe pokretljivosti S. i korišćenja kolica neophodno je obezbijediti kose nagibe koji će omogućiti lakši prilaz školi i učionici za koju se preporučuje da bude na prvom spratu. Potrebno je adaptirati i toaletni prostor. Preporučuje se da raspored klupa u učionici koju koristi razred u kojem je S. bude polukružnog oblika, s tim da se djevojčici omogući da njena klupa bude u sredini kako bi bila mobilna i mogla vidjeti lica svih svojih drugara. Djeca treba podsticati da razumiju svoju novu drugaricu i njenu „posebnost“, kako bi se ubrzale adaptacija i socijalizacija S. na nove drugare u školi.

19. Registar napretka u toku rada:

Predmet	Septembar	Oktober	Decembar	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Napomena
Matematika			S. uz pomoć drugara piše rješenja prstom na papiru.						
Maternji jezik			Kada govori polako, govor S. je razumljiviji.						
Muzička kultura				Naučila je da razlikuje tonove po visini.					
Fizička kultura			Mišići lijeve ruke i noge su mnogo snažniji nego na početku školske godine.						

II PODACI O RODITELJIMA

Ime i prezime roditelja /staratelja:

Oca:

Majke:

Ostalo:

Adresa:

Napomena:

Telefoni:

- kućni:
- posao:
- mobilni tel:

Obrazovanje:

Oca: VSS; **godine:** 38; **zanimanje:** ljekar opšte prakse

Majke: SSS; **godine:** 32; **zanimanje:** prodavačica

Materijalne prilike:

Iznad prosjeka - **prosječne** - ispod prosjeka

Sastav porodice:

Potpuna – nepotpuna

Potrebne informacije o stanju kući:

Brigu o djetetu kada je kod kuće preuzela majka koja je zbog potreba S. zaposlena samo 4 sata, tri puta nedjeljno. S. je rođena kao drugo dijete u porodici i ima starijeg brata koji je sada u 5. razredu osnovne škole. Sa bratom se dobro slaže. U početku je brat pokazivao male znake ljubomore zbog toga što je majka većinu svog vremena provodila sa S. To se manifestovalo povremenim neurozama koje su nakon uključivanja dječaka u brigu o sestri potpuno nestale. Otac većinu vremena tokom sedmice provodi na poslu, ali tokom vikenda on je zadužen da djeci organizuje izlete što S. i njenom bratu pričinjava veliko zadovoljstvo.

Procjena djeteta od strane roditelja:

Oca: S. je dijete sa atetoidnom cerebralnom paralizom uzrokovanom porođajnom traumom. S. ima oduzetost desne strane tijela, sa povremenim spazmičnim napadima koji zahvataju lijevu ruku i nogu. Intelekt S. je potpuno očuvan. Poteškoće su se javile u razvoju govora zbog toga što je sluh S. oštećen 20%. Dešavalo se da jedanput do dvaput dobije Epi napade tipa petit. Povučena je i stidljiva.

Majke: S. je mirna i dobra djevojčica. Druželjubiva je i srdačna. Pametna je. Iako ima problema sa govorom, lako stiče prijatelje. Problem sa otežanom pokretljivošću joj ne predstavlja barijeru ukoliko želi nešto da sazna, prouči, nauči ili prosto uzme.

Očekivanje od uključivanja u vaspitno-obrazovni program

Oca: Očekujem da se govor S. razvije do granice lakše razumljivosti, kao i sticanje prijatelja i samostalno funkcionisanje u razredu.

Majke: Očekujem da S. dobije priliku da se obrazuje poput svakog drugog djeteta i da se osposobi za samostalan život i rad nakon obrazovanja.

Dozvola za davanje i primanje informacija:

Prosvjetni zvaničnici, učitelj i druge osobe koje rade sa mojim djetetom u školi mogu zamijeniti, tražiti i dati informacije o mom djetetu od tih/tim ljudima kada je potrebno za dobrobit mog djeteta.

Datum: 10.10. 2006.

Potpisi:

III PODACI O IOP TIMU:

Učitelj:

Direktor:

Roditelj:

Psiholog:

Defektolog:

Logoped:

Fizioterapeut:

Ostali: Po potrebi konsultovani i radni terapeut i audiolog, kao i pedijatar koji vodi dijete još iz razvojnog savjetovališta.

Napomena:

Evalucionna procjena sposobnosti djeteta na kraju školske godine 2006/2007.

I Funkcionalne sposobnosti:

Zdravlje	0	1	2	3	4	5
Govor	0	1	2	3	4	5
Kretanje i gruba motorika	0	1	2	3	4	5
Vid	0	1	2	3	4	5
Sluh	0	1	2	3	4	5
Spretnost ruke desne	0	1	2	3	4	5
Spretnost ruke lijeve	0	1	2	3	4	5
Komunikacija	0	1	2	3	4	5

II Karakteristike učenika/ce:

Radoznalost i inicijativa	0	1	2	3	4	5
Pažnja	0	1	2	3	4	5
Radne obaveze	0	1	2	3	4	5
Samostalnost	0	1	2	3	4	5
Emocionalna kontrola	0	1	2	3	4	5
Efikasnost	0	1	2	3	4	5

III Odnos prema drugoj djeci:

- a) Obostrano prihvatanje.
- b) Prihvata drugu djecu, ali ne i oni nju.
- c) Učenici/e je prihvataju, ali ne i ona njih.
- d) Obostrano neprihvatanje.

IV Procjena intelektualnih potencijala: 0 1 2 3 4 5

V Procjena emocionalnog statusa deteta: 0 1 2 3 4 5

VI Procjena socijalnog statusa: 0 1 2 3 4 5

Napomena: